

RAZVOJ ZAŠTITE AUTORSKIH I SRODNIH PRAVA, POSEBNO S NAGLASKOM NA DIGITALNO OKRUŽENJE

Sombolac, Kim

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **EFFECTUS university / EFFECTUS veleučilište**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:281:266404>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-23**

image not found or type unknown

Repository / Repozitorij:

[Repository of EFFECTUS University of Applied Sciences - Final and graduate theses of EFFECTUS University of Applied Sciences](#)

image not found or type unknown

EFFECTUS veleučilište

KIM SOMBOLAC

ZAVRŠNI RAD

**RAZVOJ ZAŠTITE AUTORSKIH I SRODNIH PRAVA,
POSEBNO S NAGLASKOM NA DIGITALNO OKRUŽENJE**

Zagreb, 2023.

EFFECTUS veleučilište

PREDMET: OBVEZNO PRAVO

ZAVRŠNI RAD

KANDIDAT: Kim Sombolac

**TEMA ZAVRŠNOG RADA: Razvoj zaštite autorskih i srodnih prava,
posebno s naglaskom na digitalno okruženje**

MENTOR: JELENA UZELAC, dipl. iur., Ph. D. C.

ZNANSTVENO PODRUČJE: društvene znanosti

TEMATSKO POLJE: autorska prava i srodna prava

Zagreb, travanj 2023.

Sažetak

Tema ovoga rada donosi pregled definicija, povijesti, razvoja i zaštite autorskih prava, uvid u to kako Republika Hrvatska preuzimanjem pravne stečevine Europske unije i potpisivanjem međunarodnih ugovora i konvencija *ide ukorak* sa svijetom u području zaštite autorskih prava. Istražuje se kako se autorskoppravna pitanja i sporovi rješavaju u Europskoj uniji i svijetu, kako digitalno okruženje utječe na razvitak autorstva i zaštitu prava, koji vidovi kršenja autorskih prava predstavljaju manje ili veće prekršaje u svijesti građana, kako društvene mreže mogu stvoriti siguran (ili sigurniji) prostor za svoje korisnike/autore, kako umjetna inteligencija može biti prijatna ili partner u stvaranju autorskoppravnog sadržaja i gdje se sve grane autorskoppravne zaštite mogu pojaviti u društvenom životu, obrazovanju, znanosti i umjetnosti. Postavlja se pitanje ipak u kojem segmentu autori nisu zaštićeni i prati li praksa zakonodavni okvir, djeluje li učinkovito i poticajno na daljnji razvitak. Ono što treba ostati kao premisa tijekom promišljanja o autorskoppravnoj zaštiti i razvoju jest ravnoteža između zaštite nositelja autorskih prava, javnog interesa i društva u cjelini.

Ključne riječi: autorsko pravo, autor, autorstvo, autorsko djelo, autorski sadržaj, zaštita autorskih prava, digitalno okruženje, umjetna inteligencija, društvene mreže, piratstvo, autorsko pravo u znanosti, umjetnosti i obrazovanju

Summary

The theme of this final paper gives us an overview of the definitions, history, development and protection of copyrights and an insight into how the Republic of Croatia, by taking over the legal acquis of the European Union and signing international treaties and conventions, is keeping up with the other major countries in the world in the field of copyright protection.

Furthermore, it investigates how copyright issues and disputes are resolved in the European Union and worldwide, how the digital environment affects the development of authorship and the protection of rights, which types of copyright infringement represent minor or major violations as perceived by citizens, how social media can create a safe (or safer) environment for their users/authors, how artificial intelligence can be a threat or a partner in the creation of copyrighted content and where all branches of copyright protection can appear in social life, education, science and art. However, the question arises in which segment(s) authors are not protected, whether the practice follows the legislative framework and whether it is effective and stimulating for further development. What should remain as a premise during the reflection on the copyright protection and development is the balance between the protection of copyright holders and the public interest and society.

Keywords: copyright, author, authorship, copyrighted content, protection of copyright, digital environment, artificial intelligence, social networks, piracy, copyright law in science, arts and education

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. O AUTORSKOM PRAVU I SRODNIM PRAVIMA.....	2
2.1. INTELEKTUALNO VLASNIŠTVO.....	2
2.2. AUTORSKO PRAVO	2
2.3. SRODNA PRAVA	5
2.4. NOSITELJ AUTORSKOG PRAVA	5
2.5. TRAJANJE AUTORSKOGA PRAVA	6
2.6. DJELA SIROČAD.....	6
3. POVIJEST ZAŠTITE AUTORSKIH I SRODNIH PRAVA	7
3.1. U SVIJETU	7
3.2. U HRVATSKOJ	8
4. DIGITALNO OKRUŽENJE I ZAŠTITA	11
4.1. DRM.....	11
4.2. CREATIVE COMMONS LICENCE	12
4.3. NAKNADE ŠTETE	12
4.4. EUROPSKA UNIJA.....	13
4.4.1. DIREKTIVA (EU) 2019/790 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA OD 17. TRAVNJA 2019. O AUTORSKOM PRARODNIM PRAVIMA NA JEDINSTVENOM DIGITALNOM TRŽIŠTU I IZMJENI DIREKTIVA 96/9/EZ I 2001/29/EZ.....	13
4.4.1.1. INFORMATIVNE PUBLIKACIJE	14
4.4.1.2. KREATORI U DIGITALNOM OKRUŽENJU.....	14
4.4.2. GDPR.....	14
4.4.3. EUROPEAN PIRATE PARTY.....	15
4.5. UMJETNA INTELIGENCIJA	16
5. INTERNETSKO PIRATSTVO	19
5.1. PIRATSTVO U HRVATSKOJ	20
5.2. DRUGO MIŠLJENJE	20
6. DRUŠTVENE MREŽE	22
6.1. IZVJEŠĆE EUIPO-a O STANJU POVREDA PRAVA INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA IZ 2020. GODINE	22
6.2. ZAŠTITA NA DRUŠTVENIM MREŽAMA	24

6.2.1. PROIZVODI TVRTKE META	24
6.3. SLUČAJ COOK PROTIV META PLATFORMS INC.	26
6.4. SLUČAJ McGUCKEN PROTIV NEWSWEEK LLC.	27
6.5. SLUČAJ SINCLAIR PROTIV MASHABLE INC.	28
6.6. SLUČAJ BESTWATER INTERNATIONAL GMBH PROTIV MEBES I POTSCH.....	28
7. AUTORSKA PRAVA U NASTAVI I OBRAZOVANJU.....	29
8. AUTORSKA PRAVA U MUZEJSKOJ DJELATNOSTI	32
9. OTVORENI PRISTUP ZNANSTVENIM PUBLIKACIJAMA	33
10. SUDSKA PRAKSA U HRVATSKOJ	35
11. ZAKLJUČAK	38
LITERATURA	40

CONTENT

1. INTRODUCTION	1
2. ABOUT COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS	2
2.1. INTELLECTUAL PROPERTY	2
2.2. COPYRIGHT	2
2.3. RELATED RIGHTS	5
2.4. COPYRIGHT HOLDER	5
2.5. DURATION OF COPYRIGHT	6
2.6. ORPHAN WORKS	6
3. HISTORY OF PROTECTION OF COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS	7
3.1. IN THE WORLD	7
3.2. IN CROATIA	8
4. DIGITAL ENVIRONMENT AND PROTECTION	11
4.1. DRM	11
4.2. CREATIVE COMMONS LICENCE	12
4.3. COMPENSATION FOR INFRINGEMENT	12
4.4. EUROPEAN UNION	13
4.4.1. DIRECTIVE (EU) 2019/790 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 17 April 2019 ON COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS IN THE DIGITAL SINGLE MARKET AND AMENDING DIRECTIVES 96/9/EC and 2001/29/EC	13
4.4.1.1. PRESS PUBLICATIONS	14
4.4.1.2. CREATORS IN THE DIGITAL ENVIRONMENT	14
4.4.2. GDPR	14
4.4.3. EUROPEAN PIRATE PARTY	15
4.5. ARTIFICIAL INTELLIGENCE	16
5. INTERNET PIRACY	19
5.1. PIRACY IN CROATIA	20
5.2. SECOND OPINION	20
6. SOCIAL MEDIA	22
6.1. 2020 STATUS REPORT ON IPR INFRINGEMENT	22
6.2. PROTECTION ON SOCIAL NETWORKS	24
6.2.1. PRODUCTS OF THE META COMPANY	24

6.3.	CASE COOK V. META PLATFORMS INC.....	26
6.4.	CASE McGUCKEN V. NEWSWEEK LLC.....	27
6.5.	CASE SINCLAIR V. MASHABLE INC.....	28
6.6.	CASE BESTWATER INTERNATIONAL GMBH V. MEBES I POTSCH	28
7.	COPYRIGHT IN EDUCATION	29
8.	COPYRIGHT IN MUSEUM ACTIVITIES.....	32
9.	OPEN ACCESS TO SCIENTIFIC PUBLICATIONS	33
10.	COURT PRACTICE IN CROATIA	35
11.	CONCLUSION	38
	BIBLIOGRAPHY	40

1. UVOD

Intelektualno vlasništvo općenito, pa samim time autorska i srodna prava vrlo su živo područje, dinamično, podložno promjenama na svakodnevnoj razini. Ići ukorak s takvim promjenama je vrlo izazovan zahtjev pred kojim stoje zakonodavni okviri i izvršitelji normi. Otkako je čovjeka i razvitka kulture, tako se s vremenom javila i potreba za zaštitom njegovih (autorskih) uradaka. Dok je u počecima shvaćanje zaštite autorstva bilo ograničeno samo na one koji su bili „izvođači radova“, s vremenom se svijest o zaštiti proširila. Autori su oduvijek bili jedni od pokretača napretka društva u cjelini, ali i pojedinaca.

U digitalnom okruženju gotovo je nemoguće kontrolirati svaki aspekt korištenja autorskih prava, a posebno time ne ulazeći u zonu zaštite osobnih podataka. Napredak tehnologije, posebice umjetne inteligencije, stavlja pred čovjeka izazove koje nije mogao niti zamisliti prije samo 50-ak godina.

Zato zaštita tih prava zahtijeva od kreatora zakonodavstva posebnu sposobnost prilagođavanja novonastalim okolnostima, brze reakcije i istančano predviđanje, koliko je god to moguće u zakonskim okvirima.

Širina i veličina *interneta* nepojmljiva je ljudskom umu, ali to ne znači da bi se ljudski rod trebao pomiriti s time. Razvitak digitalnog okruženja je još samo jedan vid razvitka društva, stoga ne čudi da se zakonodavni okviri ipak relativno uspješno razvijaju, u skladu s novonastalim izazovima.

Tema ovoga rada donosi pregled definicija, povijesti, razvoja i zaštite autorskih prava, uvid u to kako je Republika Hrvatska poprilično uspješno unijela međunarodne ugovore i direktive Europske unije u vlastito zakonodavstvo u području autorskog prava, kako autorskoppravna pitanja rješavaju u Europskoj uniji i svijetu, kako digitalno okruženje utječe na razvitak autorstva i zaštitu prava, koji vidovi kršenja autorskih prava predstavljaju manje ili veće prekršaje u svijesti građana, kako društvene mreže mogu stvoriti siguran (ili sigurniji) prostor za svoje korisnike-autore i gdje se sve grane autorskoppravne zaštite mogu pojaviti u društvenom životu. Postavlja se pitanje ipak u kojem segmentu autori nisu zaštićeni i prati li praksa zakonodavni okvir, djeluje li učinkovito i poticajno na daljnji razvitak.

Imajući na umu globalizaciju, razvoj digitalnog tržišta i okruženja, moramo biti svjesni da kada djelo postane javno dostupno, tamo ostaje zauvijek.

Kako će se takav autorski sadržaj koristiti, svakako ovisi o pojedincu-korisniku, ali u bitnome i o zakonodavstvu koje ga okružuje svim svojim ograničenjima, kaznama i nagradama.

Cilj je postići ravnotežu između zaštite i sigurnosti autora i javnog interesa kako bi se osigurao daljnji napredak.

2. O AUTORSKOM PRAVU I SRODNIM PRAVIMA

Prije razrade teme ovoga rada moraju se definirati pojmovi koji će se koristiti. Stoga je potrebno započeti pojašnjenjem što je to autorsko pravo, što su srodna prava, kako se dijele, što se sve smatra autorskim djelom, tko su autori i nositelji autorskih prava.

2.1. INTELEKTUALNO VLASNIŠTVO

Čovjek je svojim umom sposoban kreirati nematerijalna dobra, koja nerijetko služe na korist javnom interesu i društvenom boljitku.

Kako se navodi u opisu Državnog zavoda za intelektualno vlasništvo, proizvodnja ideje koja je nastala kao rezultat ljudskog intelekta pripada čovjeku-autoru, odnosno kreatoru i kao takva ona je njegovo intelektualno vlasništvo. Unatoč tomu što je takvo intelektualno vlasništvo neopipljivo u fizičkom smislu, ono svejedno ima sve karakteristike imovine, pa se tako može kupovati, prodavati, mijenjati, licencirati, darivati i naslijediti. Intelektualno vlasništvo je dakle imovina. Nematerijalna imovina kojoj je potrebna pravna zaštita da bi se poticao njezin razvoj na korist društva. Zaštita intelektualnog vlasništva ostvaruje se pravnom regulativom kojom se kreatora nastoji zaštititi od eventualne povrede njegovih prava, ali mu istovremeno omogućiti upotrebu, raspolaganje i korist od vlasništva.

Intelektualno vlasništvo obuhvaća dvije podgrupe, i to grupu autorskih i srodnih prava te grupu prava industrijskog vlasništva. Po definiciji Državnog zavoda za intelektualno vlasništvo: „Autorsko pravo je isključivo pravo autora na raspolaganje njihovim književnim, znanstvenim ili umjetničkim djelima, te djelima iz drugih područja stvaralaštva; srodna prava na sličan način odnose se na prava umjetnika izvođača, proizvođača fonograma i emitiranja radija i televizije; Industrijsko vlasništvo obuhvaća prava kojima proizvođači štite od konkurenata svoje poslovne interese, položaj na tržištu i sredstva uložena u istraživanje, razvoj i promociju.“¹

2.2. AUTORSKO PRAVO

Sâm termin autor dolazi od latinske riječi *auctor* - začetnik \approx *augēre* - povećavati, umnažati.² Autorsko pravo je „skup pravnih pravila koja uređuju odnose u vezi intelektualnih, autorskih djela u području književnosti, umjetnosti i znanosti. U širem smislu su to i srodna prava gdje se uređuju odnosi u vezi s izvedbama umjetnika izvođača, fonograma, videograma, radiodifuznih emitiranja i naklade“.³

U subjektivnom je smislu to najveća i izravna vlast nad autorskim djelom, odnosno pravo je autora u pogledu njegova autorskog djela.

¹ DZIV: O intelektualnom vlasništvu, URL: <https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/o-intelektualnom-vlasnistvu/> (pristup 4. 2. 2023.).

² <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (pristup 7. 3. 2023.).

³ Autorsko pravo. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod *Miroslav Krleža*, 2021., <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=4771> (pristup 4. 2. 2023.).

Da je autorsko pravo jedno od temeljnih ljudskih prava, govori nam i članak 27. Opće deklaracije o pravima čovjeka UN-a iz 1948. godine, koji glasi: „Svatko ima pravo na zaštitu moralnih i materijalnih interesa koja proizlaze iz bilo kojeg znanstvenog, književnog ili umjetničkog djela kojemu je autor.“⁴

Autori imaju isključivo pravo korištenja svojega djela, a korištenje tuđih autorskih djela može se regulirati putem autorova odobrenja za umnožavanje, distribuciju, priopćavanja javnosti, preradu, prijevod ili prilagodbu. Korištenje se može i zabraniti.⁵

Autori, odnosno vlasnici autorskih prava (što ćemo kasnije vidjeti da ne moraju samo autori nužno biti nositelji autorskog prava nad autorskim djelom) svoja imovinska prava mogu realizirati sklapanjem ugovora kojim se regulira korištenje predmetnog djela u zamjenu za plaćanje naknade i tantijema. Ono što je važno naglasiti jest da su moralna prava nad djelom uvijek vezana uz osobu autora ili nasljednika autorskih prava.⁶

Članak 14. stavak 1. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima⁷ (u daljnjem tekstu: ZAPSP) definira autorsko djelo kao „originalnu intelektualnu tvorevinu iz književnog, znanstvenog ili umjetničkog područja koja ima individualni karakter, bez obzira na način i oblik izražavanja, vrstu, vrijednost ili namjenu“. Temeljno važno je da se radi o ostvarenju ljudskoga duhovnog stvaralaštva. Da bi nešto bilo autorsko djelo, apsolutna novost nije nužna pretpostavka, nego se zahtijeva subjektivna izvornost, odnosno ako autor ne oponaša drugo njemu poznato autorsko djelo.⁸ U stavku 2. istog članka slijedi popis što se sve smatra autorskim djelom, pa su tako autorska djela „jezična djela, kao što su pisana djela, govorna djela te računalni programi, koji obuhvaćaju izražaj računalnog programa u bilo kojem obliku, uključujući i pripremni dizajnerski materijal; glazbena djela, s riječima ili bez riječi; dramska i dramsko-glazbena djela; koreografska i pantomimska djela; djela vizualnih umjetnosti s područja slikarstva, kiparstva i grafike, bez obzira na materijal od kojega su načinjena, te ostala djela vizualnih umjetnosti; djela arhitekture, kao što su skice, studije, plastični i drugi prikazi, nacrti, idejna rješenja, idejni projekti, glavni projekti, izvedbeni projekti, planovi te izvedene građevine i zahvati u prostoru iz područja arhitekture, urbanizma i krajobrazne arhitekture; djela primijenjenih umjetnosti i industrijskog dizajna; fotografska djela i djela proizvedena postupkom koji je sličan fotografskom; audiovizualna djela, kao što su kinematografski, televizijski, dokumentarni, crtani, reklamni ili drugi filmovi te druga audiovizualna djela izražena slikama, sa zvukom ili bez zvuka, u vremenski organiziranom slijedu promjena, bez obzira na vrstu podloge na koju su fiksirana; novinarska djela, kao što su članci, fotografije i audiovizualni prilozi; videoigre i druga multimedijalna djela; kartografska djela; prikazi znanstvene ili tehničke prirode kao što

⁴ Odluka o objavi Opće deklaracije o ljudskim pravima, Narodne novine br. 143, 12/2009 https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2009_11_12_143.html (pristup 2. 4. 2023.).

⁵ <https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/> (pristup 4. 2. 2023.).

⁶ <https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/> (pristup 4. 2. 2023.).

⁷ Narodne novine 111/21.

⁸ Autorsko djelo, <https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/autorsko-djelo/> (pristup 29. 3. 2023.).

su crteži, planovi, skice, tablice; druge vrste originalnih intelektualnih tvorevina koje imaju individualni karakter“ (npr. prerade, prijevodi, autorske zbirke i autorske baze podataka).

U konačnici, stavak 3. i 4. istog članka kažu kako „Predmet autorskog prava može biti svako autorsko djelo osim onoga koje to ne može biti po svojoj naravi, kao i onoga za koje je odredbama ovoga Zakona određeno da ne može biti predmetom autorskog prava. Predmet autorskog prava je autorsko djelo u cjelini, uključujući i nedovršeno autorsko djelo, naslov te dijelovi autorskog djela koji udovoljavaju pretpostavkama iz stavka 1. ovoga članka.“.

Iako će se i kasnije obraditi taj segment, ovdje je važno napomenuti da su se novim ZAPSP-om novinarska djela po prvi puta uključila kao dio popisa autorskih djela, a Hrvatska u tome prednjači, možda i u cijelom svijetu. Uzrok tomu je svakako napredak digitalnih medija.

Vremensko ograničenje trajanja autorskog prava je uglavnom 70 godina od autorove smrti, neovisno o tome kada je autorsko djelo nastalo.

ZAPSP autorima općenito pruža zaštitu njihovih isključivih prava nad njihovim izvornim djelima uključujući moralna prava (pravo priznanja statusa autora, prve objave, poštovanje autorstva, pravo opoziva), imovinska prava (pravo na reguliranje korištenja njihovih djela) i druga prava (pravo na naknadu za korištenje u slučajevima kada je nepraktično tražiti prethodno odobrenje autora, samo u sustavu kolektivnog ostvarenja prava). Tim „paketom“ prava nastoji se uspostaviti ravnoteža između interesa autora i javnog interesa u pristupu informacijama i stvaralaštvu.

Autorsko je pravo samostalno i neovisno o pravu vlasništva i drugim stvarnim pravima, što znači da raspolaganje autorskim pravom ne utječe na pravo vlasništva nad stvari na kojoj je djelo fiksirano, ali pravo vlasništva nad stvari ne smije utjecati na autorsko pravo nad djelom (primjerice u slučaju vlasništva nad fotografijom pojedinog autora, a koji nije sam vlasnik te fotografije).⁹

Naglasimo da su predmet autorskog prava izražaji, a ne ideje, postupci, metode rada ili matematički koncepti. ZAPSP tako navodi koje su tvorevine nezaštićene autorskim pravom: otkrića, ideje i načela na kojima se zasniva bilo koji element računalnog programa uključujući i one na kojima se zasnivaju njegova sučelja, dnevne novosti i druge vijesti koje imaju karakter običnih medijskih informacija. Što se tiče službenih tekstova iz zakonodavstva, uprave i sudstva, službenih programa, prostornih planova, konzervatorskih podloga i sl., oni su zaštićeni autorskim pravom od trenutka stvaranja pa sve do trenutka puštanja u javnost radi informiranja i javnog korištenja. Narodne književne i umjetničke tvorevine nisu predmet autorskog prava u izvornom obliku, ali se za njihovo korištenje plaća naknada za priopćavanje javnosti, koja se koristi kao poticaj pojedinog stvaralaštva nekomercijalne naravi.¹⁰

⁹ Aralica Martinović, G.: Autorsko pravo / Pravno reguliranje korištenja fotografske baštine, <https://hrcak.srce.hr/file/318973> (pristup 27. 3. 2023.).

¹⁰ Članak 18., Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima, NN 111/21.

2.3. SRODNA PRAVA

Prava koja su bliska autorskom jer pretpostavljaju postojanje autorskog djela i imaju predmet zaštite (izražaja, organizacije, ulaganja) pripadaju osobama koje sudjeluju u posredovanju autorskih djela javnosti. Takva prava nazivamo srodnim.¹¹

ZAPSP svojim odredbama III. dijela između ostaloga definira i popisuje koja su to srodna prava, pa su to prava koja pružaju zaštitu: umjetnicima izvođačima na njihovim izvedbama, proizvođačima fonograma na njihovim fonogramima, audiovizualnim producentima na njihovim videogramima, organizacijama za emitiranje na njihovim programskim signalima, nakladnicima informativnih publikacija na njihovim informativnim publikacijama, proizvođačima neoriginalnih baza podataka na njihovim neoriginalnim bazama podataka i nakladnicima na njihovim pisanim izdanjima.¹²

Srodna prava traju u pravilu 50 godina, osim za nakladnike informativnih publikacija (dvije godine) i za proizvođače neoriginalnih baza podataka (petnaest godina).

2.4. NOSITELJ AUTORSKOG PRAVA

ZAPSP definira pojam autora kao „fizičku osobu koja je autorsko djelo stvorila“ i on je kao takav izvorni nositelj autorskog prava.

Autor ima pravo samostalno i slobodno raspolagati svojim pravom, ali postoje i slučajevi kada ovlaštenje za raspolaganje autorskim djelom mogu imati i neke druge pojedine osobe, nositelji autorskog prava.

Hrvatska pripada kontinentalnoeuropskom pravnom poretku, koji je temeljen na *droit d'auteur* sustavu gdje se stvaranje autorskog djela smatra sami čin nastanka akta te to djelo pripada osobi stvaratelju.

Djelo može biti proizvod više koautora, i to kao djelo djeljive ili nedjeljive cjeline. Tada pravo pripada (svim) koautorima, u dogovorenim ili jednakim omjerima.

Nositelji autorskih prava, osim samih autora, mogu biti i osobe koje su na temelju pravnog dokumenta (oporuke, darovanja i slično) dobile pravo uživanja koristi od autorskih prava, odnosno na autorsku naknadu i tantijeme. Takva ovlaštenja se mogu dati u dijelu ili cjelini u odnosu na autorsko djelo. Nositelj autorskog prava može biti fizička ili pravna osoba.

Dakle, fizička osoba koja je stvorila djelo je autor, prvi i izvorni nositelj prava, a pravna osoba to ne može biti, nego se autorsko pravo može steći na temelju pojedinog, ranije navedenoga pravnog posla.

Po definiciji ZAPSP-a, „izvorni nositelj drugih srodnih prava može biti svaka fizička ili pravna osoba, ako Zakonom nije drukčije određeno“.

¹¹ <https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/> (pristup 4. 2. 2023.).

¹² <https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/> (pristup 4. 2. 2023.).

2.5. TRAJANJE AUTORSKOGA PRAVA

Autorsko pravo traje tijekom autorova života i još sedamdeset godina nakon njegove smrti. Prava izvođača i izdavača traju pedeset godina od trenutka izvedbe, odnosno sedamdeset godina ako se radi o fonogramu. Prestankom autorskog prava autorski sadržaj postaje javno dobro na slobodno korištenje, ali uza zadržavanje moralnog prava, odnosno ispravnog navođenja i priznavanja autorstva.¹³

2.6. DJELA SIROČAD

Potrebno je ukratko se dotaknuti i pojma djela „siročadi“.

To mogu biti knjige, fotografije, časopisi ili bilo kakva druga djela za koja će se smatrati da su siročad ako ni nakon pažljive i marljive potrage provedene u skladu sa zakonom (a marljiva se potraga definira kao razumno i u dobroj vjeri poduzeto traganje za nositeljem prava u zemlji u kojoj je djelo objavljeno¹⁴), nije pronađen autor toga djela.

Sâm postupak potrage za autorom propisan je ne samo na razini Republike Hrvatske nego je uspostavljen na razini Europske unije. Uspostavljena je jedinstvena baza podataka o djelima siročadi, koju vodi Ured Europske komisije za intelektualno vlasništvo.¹⁵

Zanimljivo je spomenuti arhive, odnosno arhive fotografija. Naime, danas se često susrećemo, posebice na društvenim mrežama kao što je Facebook, s grupama koje svakodnevno objavljuju fotografije iz prošlosti. Nerijetko je slučaj da je autor fotografija nepoznat. Statistika nam govori da 1 % arhiviranih fotografija ima poznatog autora, odnosno nositelja prava. Kako bi se sačuvalo moralno pravo autora, Europska unije predviđa donošenje Direktive o djelima siročad u okviru Digitalnog plana za Europu. Na taj bi se način pomoglo javnim ustanovama pri očuvanju kulturne baštine i u bitnome bi se ubrzao proces digitalizacije. Između ostaloga, Europska je unija pokrenula izradu baze Arrow (Accessible Registries of Rights Information and Orphan Works), koja će sadržavati podatke o europskim nositeljima prava i pravnom statusu djela.¹⁶

¹³ <http://www.autori.hr/autorsko-pravo/trajanje-i-sadrzaj-autorskog-prava/> (pristup 14. 3. 2023.).

¹⁴ Vičević, M.: *Komparativna analiza participativnih arhiva zajednice: Topoteka Međimurje i Facebook stranica „Međimurke i Međimurci“*, str. 42, diplomski rad, Filozofski fakultet, Zagreb, 2021.

¹⁵ <https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/najcesca-pitanja/> (pristup 14. 3. 2023.).

¹⁶ Vičević, M.: *Komparativna analiza participativnih arhiva zajednice: Topoteka Međimurje i Facebook stranica „Međimurke i Međimurci“*, str. 42, diplomski rad, Filozofski fakultet, Zagreb, 2021.

3. POVIJEST ZAŠTITE AUTORSKIH I SRODNIH PRAVA

Zašto je i kako autorsko pravo opstalo do danas? Razlozi bi mogli biti u interesu za zaštitu te posebne nematerijalne tvorevine, u poticanju kreativnog stvaralaštva u području književnosti, umjetnosti i znanosti. Takvo stvaralaštvo potiče i društvo u cjelini i njegove aspekte, a ne samo pojedince autore.

S vremenom je postala sve vidljivija veza između zaštite pojedinca autora i društva, a to su dokazale studije utvrdivši njihov doprinos bruto društvenom proizvodu, zapošljavanju i utjecaju autorskih prava na kulturnu baštinu, znanost i kulturu.¹⁷

3.1. U SVIJETU

Rimsko pravo smatralo je autorsko pravo isključivim vlasništvom nad materijalom na kojem je djelo nastalo. Temelji odvajanja autorskog prava započeti su izumom Gutenbergova tiskarskog stroja kojim je postalo dostupnije umnožavanje autorskih djela. Iz tog su se razloga počeli davati privilegiji za tiskanje djela, no takvim privilegijama zaštita se dala nakladnicima, a tek posredno autorima.

Svijest o autorskom djelu kao subjektivnom pravu nastaje tek u 18. stoljeću, točnije donošenjem britanskog zakona *Statute of Anne* 1709. godine.¹⁸ Tim dokumentom se autorima po prvi puta dala kontrola objavljivanja i izdavanja vlastitih djela zaštitom njihovih interesa. Fokus zaštite bio je usmjeren na samo djelo, dočim manje na samoga autora, ali je štitio izdavače od konkurencije kod prava tiskanja kopija djela.

U Francuskoj se pak interes više usmjeravao na samoga autora i to putem pravnog sustava *droit d'auteur* tako da se pokušala osigurati ekonomska korist za autora u odnosu na djelo koje je stvorio.

U SAD-u je prvi američki federalni zakon o autorskim pravima (*Copyright Act*) donesen 1790. godine.

Od tada su se zakoni o autorskim pravima razvili i prihvatile su ih mnoge zemlje kao odgovor na promjene u društvu i tehnologiji. Europske su zemlje počele donositi prve zakone o autorskim pravima u 19. stoljeću.

Krajem 19. stoljeća je u Bernu usvojena Konvencija o stvaranju međunarodne unije za zaštitu književnih i umjetničkih djela (stupila na snagu 1887.).

Opća Skupština Ujedinjenih naroda je 1948. proglasila *Opću deklaraciju o ljudskim pravima*, gdje je između ostaloga u prava čovjeka uvršteno i da „Svatko ima pravo na zaštitu moralnih i

¹⁷ Matanovac Vučković, R.: *Novi Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima – odgovor na izazove jedinstvenog digitalnog tržišta i prijepore u primjeni*, Modernizacija prava, knjiga 56 - Okrugli stol Reforma autorskog prava u Europskoj uniji održan 15. 10. 2020., str. 17, 2023., Zagreb.

¹⁸ Autorsko pravo. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=4771> (pristup 4. 2. 2023.).

materijalnih interesa od bilo kojeg znanstvenog, književnog ili umjetničkog djela kojemu je autor.“

Kako su se razvijali zakoni tako su se proširivali popisi i definicije što se sve smatra autorskim djelom, kao i vremenska ograničenja trajanja autorskih prava.

Smatralo se (a smatra se i danas) da bi trajno ograničenje bilo u suprotnosti s društvenim interesom s obzirom na to da se pretpostavlja kako bi takva ograničenja dovela do zastoja ili usporavanja kulturnog razvoja društva.¹⁹

Autorsko pravo se tijekom povijesti razvijalo u smjeru zaštite autorskih djela, ali pritom imajući na umu očuvanje javnog interesa i napretka koje se može ostvariti razvitkom kulture, umjetnosti, znanosti. U tome važnu ulogu igraju sami autori, na taj način bivajući čimbenik razvitka i napretka društva.

3.2. U HRVATSKOJ

U Hrvatskoj postoji duga tradicija autorskopavnog uređenja. Prvi propisi javljaju se za vrijeme Napoleona donošenjem francuskih propisa na području Ilirskih provincija, koji će kratko važiti do 1813. i uspostavljanja austrijskog pravnog poretka.

Godine 1846. stupio je na snagu austrijski *Patent o zaštiti književnog i umjetničkog vlasništva*, a prvi hrvatski Zakon o autorskom pravu donio je 1884. zajednički Ugarski sabor.²⁰

Poslije 2. svjetskog rata je autorskopravni sustav djelovao u okviru jugoslavenske zajednice. Pristupivši Bernskoj konvenciji 1951., pokrenulo se usklađivanje zakonodavstva s međunarodnim ugovorima i tako su u narednim godinama usvojeni novi zakoni.²¹

Godine 1929. donesen je Zakon o zaštiti autorskog prava, a iduće je godine Kraljevina Jugoslavija pristupila i Bernskoj konvenciji.

Nakon osamostaljenja Hrvatske je 1991. usvojen prvi hrvatski zakon o autorskim pravima, a 31. prosinca 1991. godine osnovan je današnji Državni zavod za intelektualno vlasništvo. Razvojem zakonodavstva Hrvatska odonda samostalno prati, usklađuje i donosi zakonodavne okvire u području autorskog prava.²²

Zakonom iz 2003. zakonodavni okvir iz područja autorskog prava uskladio se s pravnom stečevinom Europske unije u tom području, koji je u nekoliko navrata bio ažuriran izmjenama i dopunama.

¹⁹ Dimovska, S.: *Trajanje autorskog i srodnih prava*, str. 6, diplomski rad, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2015. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:118:960855>.

²⁰ Autorsko pravo. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod *Miroslav Krleža*, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=4771> (pristup 4. 2. 2023.).

²¹ Dimovska, S.: *Trajanje autorskog i srodnih prava*, str. 8, diplomski rad, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2015. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:118:960855>.

²² <https://www.dziv.hr/hr/o-zavodu/dziv/povijest/> (pristup 4. 2. 2023.).

Koliko su autorska prava važno područje, govori i činjenica kako se moralna i materijalna prava štite i donošenjem Ustava RH²³, čiji članak 69. u cijelosti glasi: „Jamči se sloboda znanstvenoga, kulturnog i umjetnosti stvaralaštva. Država potiče i pomaže razvitak znanosti, kulture i umjetnosti. Država štiti znanstvena, kulturna i umjetnička dobra kao duhovne narodne vrednote. Jamči se zaštita moralnih i materijalnih prava koja proistječu iz znanstvenoga, kulturnog, umjetničkog, intelektualnog i drugog stvaralaštva. Država potiče i pomaže skrb o tjelesnoj kulturi i športu.“

Danas je na snazi Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima od 22.10.2021., u kojem su u bitnome ugrađene novine iz pravne stečevine EU-a, uz one koje su preuzete u ranijim zakonima, posebno s naglaskom na digitalno okruženje i napredak koji je sve brži iz dana u dan.

U zakonodavstvo Republike Hrvatske ugrađen je pravni okvir Europske unije i međunarodni ugovori kojih je Hrvatska potpisnica te je time „Republika Hrvatska ispunila međunarodne obveze iz višestranih međunarodnih tzv. Internet ugovora, WIPO Ugovora o autorskom pravu (WCT) (stupio na snagu 6. ožujka 2002.), te WIPO Ugovora o izvedbama i fonogramima (WPPT) (stupio na snagu 20. svibnja 2002.) koje je Republika Hrvatska već ratificirala (Narodne novine, MU 6/00.), kao i obveze preuzete Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju s EU (SSP), po kojem treba uskladiti autorskopравни sustav s (acquis communautaire) pravnom stečevinom Europske unije, odnosno zajamčiti razinu zaštite intelektualnog vlasništva sličnu razini koja postoji u Europskoj uniji, uključujući i učinkovita sredstva za provedbu tih prava.“²⁴

Republika Hrvatska je od svoje prošlosti pa do danas relativno adekvatno i brzo pratila trendove u području autorskog prava, a tijekom postojanja postala je potpisnica i stranka mnogih međunarodnih dokumenata, od kojih neke navodimo u nastavku:

- a) *Pariška konvencija za zaštitu industrijskog vlasništva (Paris Convention for the Protection of Industrial Property)*, potpisana 1883. u Parizu, sa svojim revizijama i izmjenama i dopunama. Ovom se konvencijom htjelo zaštititi stvaratelja intelektualnog vlasništva imajući na umu prekogranični karakter korištenja predmeta vlasništva. Kako se navodi u doktorskom radu Jadrešin, M., povod za donošenje takve konvencije bila je organizacija Međunarodne izložbe inovacije na kojoj mnogi izumitelji nisu htjeli sudjelovati zbog bojazni da njihovi izumi neće biti zaštićeni od krađe, odnosno zlouporabe njihovih izuma u drugim državama bez njihova saznanja ili odobrenja.
- b) *Bernska konvencija za zaštitu književnih i umjetničkih djela (Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works)*, iz 1886. god., sa svojim dopunama i revizijama. Ovom konvencijom nastojala su se zaštititi autorska prava na književnim i umjetničkim djelima. To je najstariji međunarodni dokument iz tog područja.
- c) *Univerzalna konvencija o autorskom pravu (Universal Copyright Convention)*, potpisana u Ženevi 1952. Ovom konvencijom nastojalo se u svim zemljama osigurati „zaštita autorskog prava na književnim, znanstvenim i umjetničkim djelima“.

²³ Ustav RH, Narodne novine, 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14.

²⁴ Jadrešin, M.: *Visokoškolsko izdavaštvo: Etički vidovi autorskog prava*, str. 33, doktorski rad, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2016.

- d) *Konvencija o ustanovljenju Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo (Convention Establishing the World Intellectual Property Organization, WIPO)*, potpisana 1967. Ovom se konvencijom nastojalo zaštititi intelektualno vlasništvo radi stvaranja slobodnije atmosfere i poticanja sigurnijega intelektualnog stvaralaštva.²⁵
- e) *Međunarodna konvencija za zaštitu umjetnika izvođača, proizvođača fonograma i organizacija za radiodifuziju (Rimska konvencija)*
- f) *Konvencija za zaštitu proizvođača fonograma od neodobrenog umnožavanja njihovih fonograma (Fonogramska konvencija)*
- g) *Ugovor o izvedbama i fonogramima Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo (WPPT) i sl.*

Danas u Hrvatskoj djeluju mnoge ustanove koje prate i štite autore od zlouporabe i nedozvoljena korištenja autorskih djela. Osim Državnog zavoda za intelektualno vlasništvo, tijela državne uprave koje obavlja poslove iz područja zaštite prava intelektualnog vlasništva²⁶, postoje i udruge za kolektivno ostvarivanje prava, a to su Hrvatsko društvo skladatelja, Služba ZAMP, HDS-ZAMP, koje predstavlja autore i skladatelje iz područja glazbe, zatim Hrvatska udruga za zaštitu izvođačkih prava, HUZIP, koja predstavlja izvođače, glazbenike i pjevače, Udruga za zaštitu, prikupljanje i raspodjelu naknada fonogramskih prava, ZAPRAF, koja zastupa proizvođače fonograma, Društvo hrvatskih filmskih redatelja, DHFR, koje predstavlja filmske redatelje, scenariste, snimatelje i producente. Uloga takvih udruge najviše dolazi do izražaja prilikom korištenja većeg broja autorskih djela koja nisu unaprijed određena, dakle ne pojedinačno nabrojena djela, nego vrlo opsežan repertoar (npr. javne izvedbe, emitiranja, zvučno snimanje), kada korisnici nisu u mogućnosti stupiti u kontakt s autorom i sklopiti odgovarajuće ugovore. Tada se ugovori sklapaju s udrugom za kolektivno ostvarivanje prava, pri čemu udruga nadzire korištenje djela koje zastupa, izdaje odobrenje za korištenje, ubire naknade i raspodjeljuje ih nositelju autorskih prava. Takve udruge ostvaruju prava domaćih i inozemnih nositelja prava u zemlji i putem ugovora o uzajamnom zastupanju mogu ubirati naknadu za korištenje stranog repertoara te primati naknade za korištenje svoga repertoara.²⁷

²⁵ Jadrešin, M.: *Visokoškolsko izdavaštvo: Etički vidovi autorskog prava*, str. 37, doktorski rad, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2016.

²⁶ Što je Državni zavod za intelektualno vlasništvo? <https://www.dziv.hr/hr/o-zavodu/dziv/> (pristup 29. 3. 2023.).

²⁷ Autorsko pravo u Republici Hrvatskoj https://dziv.hr/files/File/zastita/AP_brosura.pdf (pristup 29. 3. 2023.).

4. DIGITALNO OKRUŽENJE I ZAŠTITA

Na razvoj zaštite autorskih prava uvelike je utjecao razvoj digitalnog okruženja. Pojavom interneta i digitalnih tehnologija postalo je lakše nego ikad prije stvarati, distribuirati i pristupati djelima zaštićenim autorskim pravima. To je dovelo do mnogih novih izazova za zakone o autorskim pravima jer su tradicionalni modeli zaštite autorskih prava bili ugroženi brzim tempom tehnoloških promjena.

Lakoća kojom se danas djela zaštićena autorskim pravima mogu kopirati i distribuirati internetom dovela je do raširenog kršenja prilikom korištenja djela koja su zaštićena autorskim pravom jer pojedinci mogu (pre)lako distribuirati kopije materijala zaštićenih autorskim pravima bez dopuštenja autora, bilo da ciljano zloupotrebjavaju tuđa autorska djela ili su pak uvjereni da ne krše nikakva (moralna) prava, nego djeluju samo kao posrednici između autora i korisnika.

Posebice je zanimljivo ustvrditi da se raspolaganje autorskim pravima u digitalnom okruženju ne mora nužno odnositi samo na distribuciju djela kao što su glazba, filmovi, knjige i sl. Potrebno je posebnu pozornost obratiti i na korištenje znanstvenih radova, djela i općenito obrazovnih materijala u nastavi i usavršavanju imajući na umu *open access*. I tu je potrebno naglasiti važnost uspostavljanja ravnoteže između zaštite autora radova, ali i zaštite javnog interesa.

4.1. DRM

Mnoge su zemlje uvele nove zakone, odnosno normirale upravljanje digitalnim pravima za zaštitu tehnologija upravljanja digitalnim pravima (eng. *Digital Rights Management* - DRM).

Upravljanje digitalnim pravima (eng. *Digital Rights Management* - DRM) zajednički je naziv za tehnologiju kojom se kontroliraju pristupi koje izdavači i drugi vlasnici autorskih prava koriste za ograničavanje pristupa digitalnim uređajima i multimedijalnim sadržajima. Pojmovno DRM ima poveznice sa zaštitom od kopiranja (eng. *copy protection*), ali DRM sustavi se prije svega koriste u svrhu zaštite kreativnih sadržaja kao što su glazba i film, a zaštita od kopiranja se češće odnosi na programsku podršku (eng. *software*).²⁸ DRM se ukratko koristi za sprječavanje neovlaštenog kopiranja i distribucije digitalnih djela.

Tehnologije upravljanja digitalnim pravima moguće je podijeliti na tehnologije korištene za zaštitu videosadržaja, odnosno filmova, audiosadržaja, odnosno glazbe, i tehnologije za zaštitu dokumenata.²⁹

²⁸ CARNet CERT-a i LS&S-a: Upravljanje digitalnim pravima (DRM) CCERT-PUBDOC-2007-10-207, <https://www.cis.hr/www.edicija/LinkedDocuments/CCERT-PUBDOC-2007-10-207.pdf> (pristup 6. 3. 2023.).

²⁹ CARNet CERT-a i LS&S-a: Upravljanje digitalnim pravima (DRM) CCERT-PUBDOC-2007-10-207, <https://www.cis.hr/www.edicija/LinkedDocuments/CCERT-PUBDOC-2007-10-207.pdf> (pristup 6. 3. 2023.).

4.2. CREATIVE COMMONS LICENCE

Još jedan važan čimbenik u zaštiti autorskih prava u digitalnom okruženju bila je pojava licenci kao što je *Creative Commons*, koje kreatorima omogućuju zadržati neka prava nad svojim djelima dok ih čine dostupnima drugima za korištenje i dijeljenje. Ove su licence pomogle u poticanju inovacija i suradnje dopuštajući fleksibilniju upotrebu materijala zaštićenih autorskim pravima.

Licence se koriste u bilijunskim količinama, a odnose se na znanstvene i obrazovne materijale, ali i komercijalne materijale kao što su film, glazba, knjige i sl.

Svaka od licenci koristi autorima da zadrže autorska i srodna prava, a drugima dozvoljava umnožavanje, distribuiranje, tj. korištenje njihovih djela barem u nekomercijalne svrhe. Svaka *Creative Commons* licenca također osigurava autorima, odnosno davateljima licence priznanje i označavanje njih samih kao autora djela. Svaka *Creative Commons* licenca vrijedi u čitavom svijetu i to dokle god traje autorsko i srodna prava na djelu. Takve licence ne umanjuju slobode korištenja koje zakon predviđa za korisnike djela zaštićenih autorskim i srodnim pravima. *Creative Commons* licence iziskuju od primatelja da traži dopuštenje za sva ostala korištenja djela koje su po zakonu isključivo pravo autora, a koje licenca izrijeком ne dopušta. Primatelji licence moraju priznati i označiti davatelja licence kao autora, uza svaku kopiju djela zadržati sva licenčna upozorenja i u kopijama djela postaviti poveznicu na djelo.³⁰

Ako dopuštenje davatelja licence nije potrebno, bilo zbog iznimki ili ograničenja autorskog prava, CC licence ne reguliraju takvo korištenje.

Danas postoji šest vrsta *Creative Commons* licenci, kao kombinacije četiriju elementa korištenja djela (BY – *Attribution* (imenovanje), SA – *ShareAlike* (dijeli po istim uvjetima), NC – *NonCommercial* (nekomercijalno) i ND – *NoDerivs* (bez prerada)).³¹

4.3. NAKNADE ŠTETE

Neke su zemlje uvele visoke zakonske naknade štete za kršenje autorskih prava, koje mogu pomoći u odvraćanju potencijalnih prekršitelja time što predviđaju značajne kazne u slučajevima kršenja.

Naknade štete odnose se na novčane ili druge oblike naknade koje nositelj autorskih prava može potraživati ako je netko prekršio njegova autorska prava. Iznos naknade ovisit će o specifičnim okolnostima povrede, a može uključivati štetu ili izgublenu dobit.

U mnogim zemljama, uključujući Sjedinjene Države, vlasnik autorskog prava također može tražiti zakonsku odštetu, dakle štetu utvrđenu zakonom, a ne stvarnim gubicima koje je pretrpio vlasnik autorskog prava. Zakonske naknade štete mogu biti značajno uvećane ako se utvrdi da

³⁰ Creative Commons: O licencama, <https://creativecommons.org/licenses/?lang=hr> (pristup 6. 3. 2023.).

³¹ Lelas, V.: *E-knjige i e-časopisi u otvorenom pristupu*, str. 18, diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2022.

je kršenje bilo namjerno. Osim novčane naknade, vlasnik autorskog prava može tražiti i zabranu nastavka korištenja ili distribucije djela zaštićenog autorskim pravima.

4.4. EUROPSKA UNIJA

Europska unija (EU) implementirala je mnoge zakone i politike za zaštitu autorskih prava u digitalnom okruženju. Okvir EU-a za autorska prava osmišljen je za promicanje inovacija, kreativnosti i kulturne raznolikosti, istovremeno štiteći prava nositelja autorskih prava i osiguravajući pravednu naknadu za korištenje njihova djela.

Uza zakonodavne mjere EU je također uspostavio institucije i tijela za nadzor zaštite autorskih prava u digitalnom okruženju. To uključuje Europsko društvo za autorska prava, Ured Europske unije za intelektualno vlasništvo i Sud Europske unije, koji je donio važne presude vezane uza zaštitu autorskih prava u digitalnom okruženju.

4.4.1. DIREKTIVA (EU) 2019/790 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA OD 17. TRAVNJA 2019. O AUTORSKIM PRARODNIM PRAVIMA NA JEDINSTVENOM DIGITALNOM TRŽIŠTU I IZMJENI DIREKTIVA 96/9/EZ I 2001/29/EZ

Kao što smo već naveli, brz tehnološki razvoj uzrokovao je promjene u načinu stvaranja, proizvodnje, distribucije i iskorištavanja djela³², a na takve novine bilo je potrebno donijeti zakonodavni okvir koji će moći brzo, adekvatno i efikasno odgovoriti na izazove, posebice uzevši u obzir prekogranična korištenja, koja su danas zastupljenija nego u prijašnjim stoljećima.

U svrhu ostvarenja pravedna autorskopavnog tržišta, potrebno je urediti odnose s pružateljima mrežnih usluga pohranjivanja i davanja pristupa sadržajima, dijeljenje sadržaja, naknade autorima i mogućnosti opoziva autorskih prava.³³

EU je 2019. godine usvojio novu Direktivu o autorskim pravima, koja uključuje odredbe usmjerene na poboljšanje zaštite autorskih prava u digitalnom okruženju.

Iako je Direktiva svojedobno bila medijski negativno popraćena i s obzirom na to da se povela kampanja kako će se cenzurirati korisnike na društvenim mrežama na način da više neće smjeti koristiti *meme* ili *gifove*, smatra se da su takvu kampanju pokrenuli upravo one organizacije od kojih se najviše tražilo donošenjem Direktive (Facebook, Google, Youtube). Naime, donošenjem Direktive konačni cilj je bio zaštititi autore čije se intelektualno vlasništvo koristi na društvenim mrežama, a sada su upravo te društvene mreže odgovorne za sadržaj koji korisnici dijele na platformama, uz omogućavanje nositeljima prava da sklapaju bolje nagodbe

³² Direktiva (EU) 2019/790 Europskog parlamenta i vijeća od 17. 4. 2019. o autorskim prarodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu i izmjeni direktiva 96/9/EZ i 2001/29/EZ.

³³ *Ibid.*

prilikom korištenja njihovih djela na platformama i uz obvezu organizacijama da hitno uklone sadržaj koji krši autorska prava, pod prijetnjom plaćanja visokih novčanih kazni.³⁴

4.4.1.1. INFORMATIVNE PUBLIKACIJE

Jedna ključna odredba je uvođenje novog „prava izdavača informativnih publikacija“, koje izdavačima daje pravo kontroliranja korištenja njihova sadržaja na internetu.³⁵ Ovo je namijenjeno rješavanju zabrinutosti u vezi s korištenjem mrežnih sadržaja vijesti bez odgovarajuće naknade izdavačima iako se Direktiva pojmovno odnosi na novinske publikacije koje se objavljuju na bilo kojem mediju.

4.4.1.2. KREATORI U DIGITALNOM OKRUŽENJU

Direktiva također uključuje odredbe usmjerene na jačanje položaja kreatora u digitalnom gospodarstvu uključujući zahtjeve da platforme pregovaraju o ugovorima o licenciranju s nositeljima prava i odredbe kojima se osigurava da kreatori dobiju pravednu naknadu za svoja djela.

Putem interneta omogućeni su pristup i dijeljenje velike količine sadržaja, pa tako i onoga zaštićenog autorskim pravom. Time se razvija raznolikost i lakoća pristupa informacijama i sadržaju, ali pritom može doći i do problema u slučajevima kada se sadržaj zaštićen autorskim pravom učita bez prethodnog odobrenja autora, odnosno nositelja prava. U tom slučaju postoji nesigurnost za nositelja prava koriste li se njegova djela i pod kojim uvjetima te postoji li bojazan na izmaklu korist ako se ne plaća odgovarajuća naknada za takvo korištenje. Stoga je važno poticati razvoj tržišta na kojem će se licencirati odnos između nositelja prava i pružatelja usluge dijeljenja sadržaja putem interneta. Tim bi se ugovorima trebala stvoriti ravnoteža tako da nositelji prava prime odgovarajuću naknadu za korištenje svojih djela koja su zaštićena. Međutim, te odredbe ne bi trebale utjecati na slobodu ugovaranja, stoga nositelji prava ne bi trebali biti obvezni izdati odobrenje ili sklopiti ugovore o licenciranju.³⁶

4.4.2. GDPR

Segment u razvoju zaštita autorskih prava u EU-u je provedba Opće uredbe o zaštiti podataka (GDPR (EU) 2016/679), koja uključuje zaštitu osobnih podataka u kontekstu provedbe autorskih prava. GDPR zahtijeva da se aktivnosti zaštite autorskih prava provode na način koji poštuje prava pojedinaca na privatnost i nameće stroge zahtjeve za prikupljanje i korištenje osobnih podataka u provedbi autorskih prava.

³⁴ Prašinu su dizali GDPR i autorska prava, no mnoge su važne odluke prošle ispod radara: Povukli smo crtu ispod pet godina, <https://www.tportal.hr/eu-izbori-2019/clanak/prasinu-su-dizali-gdpr-i-autorska-prava-no-mnoge-su-vazne-odluke-prosle-ispod-radara-povukli-smo-crtu-ispod-pet-godina-specijal-65-foto-20190516> (pristup 25. 3. 2023.).

³⁵ Direktiva (EU) 2019/790 Europskog parlamenta i vijeća od 17. 4. 2019. o autorskim prarodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu i izmjeni direktiva 96/9/EZ i 2001/29/EZ.

³⁶ Direktiva (EU) 2019/790 Europskog parlamenta i vijeća od 17. 4. 2019. o autorskim prarodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu i izmjeni direktiva 96/9/EZ i 2001/29/EZ.

Zakoni o autorskim pravima i GDPR dva su različita područja prava koja se bave različitim aspektima zaštite intelektualnog vlasništva i osobnih podataka. Iako se prvo odnosi na pravnu zaštitu kreativnih djela kao što su knjige, glazba, videozapisi, fotografije i softver, a GDPR je s druge strane uredba kojoj je cilj zaštititi prava pojedinaca na privatnost i dati im veću kontrolu nad njihovim osobnim podacima, ipak se u nekim slučajevima mogu presijecati. Na primjer, po GDPR-u pojedinci imaju pravo na pristup osobnim podacima koje pohranjuje organizacija uključujući sva djela zaštićena autorskim pravima koja su možda stvorili ili podijelili. Organizacije moraju osigurati dobivanje potrebnih dopuštenja za pohranjivanje i korištenje djela zaštićenih autorskim pravom kao dio svojih aktivnosti obrade podataka.

4.4.3. EUROPEAN PIRATE PARTY

U Europskoj uniji (ali i svijetu) pojavile su se mnogobrojne tzv. „piratske“ stranke, koje između ostaloga zagovaraju prava građana, civilno društvo, izravnu demokraciju, sudjelovanje u vlasti, reformu autorskog prava i prava intelektualnog vlasništva, slobodno dijeljenje znanja, transparentnost, slobodu informiranja.

Godine 2019. donesen je Piratski zajednički europski izborni program, koji su prihvatile članice Europske piratske zajednice (19 stranaka iz EU-a).³⁷

U sklopu programa Obrazovanje, kultura, istraživanje i besplatno znanje naglašeno je kako je javna dostupnost informacija, znanja i kulture preduvjet društvenog razvoja u svim područjima. Navodi se kako su trenutna zakonodavna ograničenja osmišljena nominalno radi motivacije i zaštite autora, ali da su u stvarnosti korisnici takvoga sustava zapravo velike korporacije, a sustav ne uspijeva ispuniti svoje ciljeve. Stoga predlažu reformu autorskopravnog sustava.

Potiču stvaranje zajedničkih dobara poput softvera, kulturnih dobara, otvorenih patenata i besplatna i slobodna znanstveno-obrazovnog materijala jer se takvim djelovanjem osigurava širenje kulture i znanja. Predlažu ograničenje trajanja autorskog prava na razdoblje između 5 do 20 godina uz besplatno nekomercijalno dijeljenje datoteka.

Konkretno, predlažu kako umnožavanje, pohranjivanje, korištenje i omogućavanje pristupa književnim i umjetničkim djelima mora biti legalizirano u nekomercijalne svrhe i zaštićeno zakonom, a u tom bi slučaju iznimke autorskih prava predstavljale prava korisnika. Predlažu ukidanje DRM, odnosno upravljanje digitalnim ograničenjima.

S obzirom na to da su stava kako su prekogranična ograničenja prepreka europskom unutarnjem tržištu i u suprotnosti s europskim vrijednostima, internet kao medij ne bi trebao poznavati takve granice, a obavijesti kao što su „Ovaj video nije dostupan u vašoj zemlji“ trebale bi biti stvar prošlosti.

Društveni život, koji se u današnje vrijeme poglavito odvija u digitalnim prostorima, ne smije biti ograničen isključivim pravima nad nematerijalnim dobrima, a uvođenjem propisa o „poštenoj uporabi“ osiguralo bi se neopterećeno i slobodno kolanje informacija.

³⁷ Piratski zajednički europski izborni program 2019., <https://wiki.ppeu.net/doku.php?id=programme:ceep2019> (pristup 25. 3. 2023.).

Što se tiče obrazovanja, predlažu dostupnost obrazovnim institucija resursa za učenje, besplatno i bez ograničenja kopiranja, u EU-u i izvan njega, npr. digitalizacijom i objavljivanjem dokumenta pohranjenih u javnim knjižnicama i arhivima.

Iako će se u ovom radu kasnije obraditi pojam *open science*, on je obrađen i u sklopu navedenoga programa. Naime, podržava se prijelaz na otvorenu znanost u svim granama istraživanja. U trenutnoj situaciji komercijalni izdavači prisvajaju rad javnih institucija, a to je u suprotnosti s ciljevima da se znanstveni rezultati objavljuju u akademskim časopisima s otvorenim pristupom. Naime, pretjerano fokusiranje na bibliometriju dovelo je do negativnih trendova gdje se znanstveno relevantni rezultati često izgube u moru bombastičnih naslova (članaka). Stoga predlažu financiranje izvornih znanstvenih istraživanja i rezultata, kao i njihove provjere uz poticanje i financiranje *open source* tehnologije.

Patente u današnje doba smatraju preprekom inovacijama, što je daleko od inicijalne ideje zaštite i poticanja kreatora. Naime, ograničavanje znanja patentiranjem djela smatraju prijetnjom budućnosti društva i zlouporabom patenata, stoga se i u ovom području predlaže reforma kojom bi se omogućila slobodna i poštena tržišna razmjena, a smanjila eventualna šteta u području osnovnih potreba u zdravlju, obrazovanju i sl.

4.5. UMJETNA INTELIGENCIJA

Umjetna inteligencija predstavlja jedinstvene izazove u gotovo svim aspektima društvenog života. Ovdje ćemo se pozabaviti time što ono predstavlja za zakonodavne okvire o autorskim pravima. Razvojem tehnologije umjetne inteligencije granice između radova koje je stvorio čovjek i onih koje je generirala umjetna inteligencija postaju sve nejasnije. Naime, zakonodavstvo daje isključiva prava kreatorima djela, ali u slučaju kada je umjetna inteligencija stvorila *djelo*, postavlja se pitanje tko je tvorac programer koji je kreirao sustav umjetne inteligencije ili sâm sustav?

Drugo je pitanje kako sustav umjetne inteligencije koristi materijale koji su zaštićeni autorskim pravima. Kako je takvim sustavima omogućeno generiranje enormnih količina podataka zbog *učenja*, pitanje je predstavlja li takvo generiranje poštenu upotrebu ili kršenje autorskih prava.

Treće je pitanje može li sustav umjetne inteligencije prepoznati materijal koji krši autorska prava prilikom generiranja, a ako ne, kako će ga iskoristiti prilikom proizvodnje vlastita djela.

Odjel za digitalnu transformaciju (DTD) odgovoran je za sve poslove provedbe digitalne strategije Ureda Europske Unije za intelektualno vlasništvo, a u veljači 2023. godine održan je webinar pod nazivom *AI and IP rights: protection for AI technology businesses* na kojem se pokušalo dati odgovore na neka od pitanja.³⁸

S jedne strane postoje zagovornici proširenja zaštite autorskih prava za djela nastala iz sustava umjetne inteligencije, koji tvrde kako bi izostanak takve zaštite mogao dovesti do zastoja u razvoju kreativnosti i proizvodnje u onim sustavima koji u velikoj količini koriste umjetnu

³⁸ Intelektualno vlasništvo u eri umjetne inteligencije, <https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/54201> (pristup 26. 3. 2023.).

inteligenciju. Umjetna inteligencija je zapravo izravan konkurent ljudskim autorima na tržištu, pa je pitanje preferiraju li potrošači radije umjetnu inteligenciju s obzirom na to da u kratkom vremenu može proizvesti ogromnu količinu proizvoda, i još je k tomu slobodno od zaštite autorskih prava.

S druge strane protivnici proširenja zaštite autorskih prava na djela nastala iz sustava umjetne inteligencije smatraju kako kreativnost dolazi od samih ljudskih autora, a zaštitom djela nastalih umjetnom inteligencijom prednost bi se dala kulturnim, političkim i društvenim promjenama koje proizlaze iz umjetne inteligencije.

Što se tiče generiranja velikih količina podataka, postavlja se pitanje trebaju li nositelji autorskih prava dati dopuštenje za korištenje njihovih materijala prije nego li ih umjetna inteligencija pohrani u svrhu učenja.

Da se ne radi samo o retoričkom pitanju, dokazuje i to da se u Sjedinjenim Američkim Državama i Ujedinjenom Kraljevstvu vode parnice protiv Stability AI, developera modela strojnog učenja *Stable Diffusion*, gdje tužitelji tvrde da učenje sustava umjetne inteligencije predstavlja kršenje autorskih prava.

Potrebno je napomenuti kako je u SAD-u moguće koristiti autorsko djelo bez dopuštenja autora (ili nositelja prava) ako je korištenje u svrhu društveno korisnih aktivnosti, a na području EU-a to područje jasnije normirano i Direktivom (EU) br. 2019/790 od 17. travnja 2019. o autorskom pravu i srodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu uvedene su iznimke od autorskih prava između kojih su i tzv. „rudarenje“ teksta i podataka. Ako uđemo u dublju analizu odredbi koje se odnose na rudarenje teksta, vidljivo je da je akademskim i kulturnim institucijama dozvoljeno slobodno korištenje svih zakonito dostupnih djela za obučavanje sustava umjetne inteligencije, a komercijalnim osobama dozvoljeno je korištenje samo zakonito dostupnih djela za koje nositelji prava nisu izričito pridržali prava rudarenja.³⁹

Što se tiče konkretnog spora, ne može se predvidjeti kakva će biti presuda s obzirom na to da se radi o pravnom području, koje je zasada nedovoljno istraženo te će donošenje presude svakako biti zanimljivo.

Da je sustav umjetne inteligencije uznapredovao i da rješavanje autorskih prava nad proizvodima takvih sustava nisu više samo stvar budućnosti, jasno govore i činjenice da su u svijetu pokrenuti pravni postupci dokazivanja autorskog prava na proizvode umjetne inteligencije.

U slučaju gdje je novinski članak napisao automatizirani sustav, a taj članak je na svoju stranicu preuzela druga novinska agencija, sud u Kini je 2020. godine donio presudu po kojoj je umjetna inteligencija autor toga članka s obzirom na to da ima određenu originalnost u kompoziciji i izričaju.⁴⁰

³⁹ Intelektualno vlasništvo u eri umjetne inteligencije, <https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/54201> (pristup 26. 3. 2023.).

⁴⁰ I umjetna inteligencija ima autorska prava, <https://dznep.hr/i-umjetna-inteligencija-ima-autorska-prava/> (pristup 26. 3. 2023.).

U drugom je slučaju Zavod za zaštitu autorskog prava u SAD-u uskratio mogućnost zaštite umjetničkog djela koje je nastalo radom umjetne inteligencije. Naime, stranka dr. Thaler pokušala je ishoditi zaštitu za sliku koju je stvorila umjetna inteligencija tvrdeći da preduvjet kako ljudsko biće mora biti autor da bi djelo bilo zaštićeno nije u skladu s američkim ustavom i zakonima.⁴¹

U Australiji je tijekom 2021. godine Savezni sud donio zaključak kako aktualni zakoni ne brane priznavanje umjetne inteligencije kao autora.

Jedan od novijih slučajeva dolazi potaknut objavom programa generativne umjetne inteligencije (AI), umjetne inteligencije koja je sposobna u sekundi kopirati stilove. Umjetnici su u siječnju podigli zajedničku tužbu protiv DreamUp-a, Midjourneyja i Stable Diffusiona, tri modela umjetne inteligencije za generiranje slika na temelju umjetničkih djela pronađenih na internetu. Umjetnici tužbom nastoje osigurati da tvorci AI-ja ubuduće traže dozvolu za kreiranje radova na temelju autorskih djela kojima se koriste, ali i primjerenu naknadu u slučaju da se koriste njihova autorska djela. Naglašavaju kako je pogrešno da umjetnici-autori ne dobivaju nikakvu naknadu, a tvrtke, koje proizvedu takve sustave umjetne inteligencije, zarađuju. Posljedica novih trendova je i da umjetnici gube potencijalnu dobit jer će ljudi radije uzeti nešto jeftinije i dostupnije, a u toj bitci pobjeđuje umjetna inteligencija. Jedan od načina kako se umjetnici mogu zaštititi je opet tehnologija. Naime, Sveučilište u Chicagu lansirao je softver Glaze kako bi zaštitio originalna djela, i to dodavanjem sloja podataka preko slika, koji je nevidljiv golom oku, ali štiti od generiranja umjetne inteligencije.⁴²

Dvojbe oko toga kako pristupiti zaštiti autorskih prava u odnosu na proizvode strojeva, odnosno sustava umjetne inteligencije, iako se čine novinom, zapravo traju još od 80-ih godina prošlog stoljeća kada je istražena uloga autorskog prava za djela umjetne inteligencije. Tadašnja razmišljanja da će takva djela ostati u javnoj domeni, danas više nisu tako stabilna.

Jasno je ipak da je potrebno zauzeti stajalište u svim dijelovima svijeta u kojem obliku i količini rudarenje teksta i podataka predstavlja poštenu uporabu ili kršenje autorskih prava.

Jedno od rješenja je da se programeri sustava umjetnih inteligencija smatraju autorima svih radova koje sustav generira, ali takav pristup možda nije prikladan u svim slučajevima. Jer postoje dva pristupa kod tumačenja, a to su gleda li se na umjetnu inteligenciju kao na robu ili ne. U prvom slučaju sva prava pripadaju njezinu tvorcu.

Druga opcija je svakako uspostavljanje novoga pravnog okvira za djela koja generiraju sustavi umjetne inteligencije.

⁴¹ Umjetna inteligencija izgubila je bitku oko autorskih prava, ne nužno i rat, <https://dznep.hr/umjetna-inteligencija-izgubila-je-bitku-oko-autorskih-prava-ne-nuzno-i-rat/> (pristup 26. 3. 2023.).

⁴² Umjetnici podigli tužbe zbog umjetne inteligencije. „Umjetnost je mrtva“, https://www.index.hr/vijesti/clanak/umjetnici-na-sudu-zbog-umjetne-inteligencije-koja-kopira-njihove-stilove/2449853.aspx?index_ref=naslovnica_vijesti teme i komentari d (pristup 29. 3. 2023.).

5. INTERNETSKO PIRATSTVO

Internetsko piratstvo je pojava koja se raširila napretkom audiovizualnih medija.

Odnosi se na neovlašteno kopiranje, distribuciju i dijeljenje materijala zaštićenih autorskim pravima poput glazbe, filmova, softvera i knjiga putem interneta.

U svojim različitim vrstama internet se piratstvo može realizirati dijeljenjem datoteka, putem streaminga, Torrenta i sl.

Internetsko piratstvo je velik problem za nositelje autorskih prava jer može dovesti do značajnih financijskih gubitaka i može potkopati poticaje za kreativnost i inovacije, može imati negativne učinke na kreatore i nositelje autorskih prava djela koja se piratiziraju, dovesti do gubitka prihoda i smanjenih poticaja za inovaciju i kreativnost, kao i potencijalne štete za ugled djela zaštićenog autorskim pravima. Može imati i šire ekonomske implikacije jer piratstvo može utjecati na održivost cijelih industrija poput glazbene i filmske industrije.

Primjer slučaja iz nedavne prošlosti dogodio se s filmom *Plaćenici 3* kada je film završio na ilegalnim mrežnim stranicama za skidanje datoteka prije nego je došao u kina. Po tadašnjoj evidenciji, film je „skinut“ dva milijuna puta prije nego je održana premijera filma u kinima (dva tjedna kasnije), čime je dosegnut rekord, ali i smanjena potražnja za gledanje filma u kinu.

Kako bi riješile pitanje internetskog piratstva, mnoge su zemlje uvele zakone i propise usmjerene na sprečavanje i kažnjavanje piratstva.

Tako je u Sjedinjenim Američkim Državama donesen Digital Millennium Copyright Act (DMCA), pomoću kojeg se štiti sadržaj koji se koristi na mreži bez dopuštenja autora. Autor može upozoriti na kršenje, bez obzira gdje se u svijetu nalazi mrežna stranica koja krši autorska prava, i ako se utvrdi navedeno kršenje, ima dozvolu uklanjanja takvog sadržaja.

Zakon o autorskim pravima, dizajnu i patentima na snazi je u Ujedinjenom Kraljevstvu.

Mnogi vlasnici autorskih prava također koriste tehničke mjere kao što je upravljanje digitalnim pravima (DRM) kako bi zaštitili svoja djela od neovlaštenog kopiranja i distribucije, a koji je već ranije obrađen.

U Hrvatskoj u slučaju kaznenih djela za koje je propisana kazna zatvora duža od pet godina, a protiv računalnih sustava, programa, intelektualnog vlasništva i sl., „policija može, na temelju naloga suca istrage, a radi prikupljanja dokaza, putem Operativno-tehničkog centra za nadzor telekomunikacija od operatora javnih komunikacijskih usluga zatražiti provjeru istovjetnosti, trajanja i učestalosti komunikacije s određenim elektroničkim komunikacijskim adresama, utvrđivanje položaja komunikacijskog uređaja, kao i utvrđivanje mjesta na kojima se nalaze osobe koje uspostavljaju elektroničku komunikaciju, te identifikacijske oznake uređaja“. U Hrvatskoj raste broj dostupnih legalnih *streaming* platformi, a DZIV navodi da se „s većom

dostupnošću zakonitih servisa za preuzimanje glazbe i filmova očekuje daljnje smanjenje stope piratstva“.⁴³

5.1. PIRATSTVO U HRVATSKOJ

Po istraživanju Ureda Europske unije za intelektualno vlasništvo, kako navodi članak iz 2022. godine⁴⁴, izvješće o intelektualnom vlasništvu i mladima pokazalo je kako je 31 % mladih u Hrvatskoj namjerno kupilo krivotvoreni proizvod (što je manje od prosjeka EU-a), a 28 % mladih je svjesno ilegalno nabavilo piratski sadržaj. Po istome istraživanju, 56 % ispitanika izrazilo je kako radije pristupa legalnom sadržaju. Ispitanike se pitalo i što bi utjecalo na to da prestanu koristiti ilegalne izvore, na što su u Hrvatskoj odgovorili da je to kažnjavanje, a u drugim je zemljama uglavnom kao glavni razlog navođenje dostupnoga legalnog sadržaja po pristupačnim, nižim cijenama.

5.2. DRUGO MIŠLJENJE

Članak s mrežne stranice ghacks.net iz 2017. godine⁴⁵ iznio je zanimljivu studiju o piratstvu koju je Europska unija naručila 2013. godine, no kako navode, izvješće studije (*Estimating displacement rates of copyrighted content in the EU*) nije bilo javno dostupno godinama, sve do 2017. godine. Izvješće je naime pokazalo kako statistički nisu pronađeni dokazi da piratstvo utječe na količinu legitimnih kupnji autorskih djela.

Studija je trebala odgovoriti na dva pitanja: *Kako internetsko kršenje autorskih prava utječe na prodaju legitimnog sadržaja, odnosno autorskih djela?* i *Koliko su prekršitelji voljni platiti za legitiman sadržaj, odnosno autorska djela?*

Studija je obuhvatila četiri vrste sadržaja: glazbu, audiovizualna djela, knjige i igre. U studiji su anketirani građani Europske unije iz Njemačke, Ujedinjenog Kraljevstva, Španjolske, Francuske, Poljske i Švedske, otprilike 5000 građana po zemlji.

Istraživanje je pokazalo kako je više od polovice odraslih (51 %) i gotovo $\frac{3}{4}$ maloljetnika (72 %) ilegalno preuzelo ili *streamalo* bilo koji oblik autorskog sadržaja. Po istraživanju, postoci su viši u Poljskoj i Španjolskoj u odnosu na ostale zemlje, što se pripisuje i kulturološkim karakteristikama zemalja uključenih u studiju.

No ono što je zanimljivo, istraživanje nije utvrdilo snažne dokaze koji bi potvrdili propadanje i pad legalne prodaje zbog navedenih ilegalnih distribucija. Iznimka jest što se tiče audiovizualnih medija, odnosno filmova gdje je procijenjeni gubitak od oko 5 % u prodaji. No što se tiče igara istraživanje je pokazalo kako je internet piratstvo imalo pozitivan učinak na prodaju *online* igara. Štoviše, procijenjeni učinak ilegalnog preuzimanja igara je pozitivan, što

⁴³ Skidate li serije i filmove s interneta? Prijete vam vrlo visoke kazne, <https://n1info.hr/tehnologija/skidate-li-serije-i-filmove-s-interneta-prijete-vam-vrlo-visoke-kazne/> (pristup 6. 3. 2023.).

⁴⁴ Skidate li serije i filmove s interneta? Prijete vam vrlo visoke kazne, <https://n1info.hr/tehnologija/skidate-li-serije-i-filmove-s-interneta-prijete-vam-vrlo-visoke-kazne/> (pristup 6. 3. 2023.).

⁴⁵ <https://www.ghacks.net/2017/09/22/inconvenient-eu-piracy-study-kept-hidden-for-years/> (pristup 7. 3. 2023.).

znači da je ilegalna potrošnja dovela do povećanja legalne prodaje. To je moguće objasniti time da je industrija videoigara uspješna u preobrazbi ilegalnih korisnika u legalne. Razlozi se vjerojatno nalaze u tome što videoigre nude dodatne bonuse, pakete, razine i sl. u zamjenu za legalno plaćanje. Plaćanje takvih dodataka često je jeftinije od legalnog plaćanja za preuzimanje ili gledanje audiovizualnih medija, što su sudionici i potvrdili kao razlog veće spremnosti plaćanja za igre, glazbu i knjige nego što je to slučaj kod filmova.

Ipak, i tu se studija poklapa s ranije iznesenim zaključcima kako bi smanjenje cijena za legalno preuzimanje i korištenje audiovizualnih sadržaja (filmova, serija) doprinijelo smanjenju ilegalnog preuzimanja.

6. DRUŠTVENE MREŽE

Na društvenim mrežama postoji neopisivo velik promet, stoga ne čudi da je kontrola dijeljenja sadržaja u bitnome otežana. Iako pružatelji usluga društvenih mreža nastoje normirati ponašanje korisnika na njihovim mrežama, pitanje je kolika je uspješnost u praksi.

Zaštita autorskih prava na društvenim mrežama važno je pitanje jer se te platforme često koriste za dijeljenje i distribuciju materijala zaštićenih autorskim pravima bez dopuštenja vlasnika autorskih prava.

Jedinstveno digitalno tržište izazovno je i u pogledu regulacije odgovornosti posrednika u pružanju usluga. Platforme za dijeljenje sadržaja putem interneta nalazile su se u povoljnijem položaju s obzirom na to da nisu bile odgovorne za sadržaj kojim posreduju ako nemaju saznanja o tome radi li se o sadržaju čijim se korištenjem krše autorska prava i pri čemu je odgovornost za zaštićeni sadržaj bila na krajnjem korisniku koji je taj sadržaj dijelio. Na taj način ne pružaju zaštitu i sigurnost kreatorima zaštićenog sadržaja. Slična je situacija i kod televizijskih prijenosa. Stoga se na potrebu za dodatnom regulacijom pokušalo odgovoriti Direktivom o autorskom pravu na jedinstvenom digitalnom tržištu, odnosno u Hrvatskoj ZAPSP-om gdje su propisane nove odredbe o priopćavanju javnosti putem interneta, putem platformi za dijeljenje zaštićenog sadržaja.⁴⁶

Novom regulacijom pokušala se utvrditi odgovornost platformi, odnosno društvenih mreža koje su sada s nositeljima autorskih prava dužne regulirati slučajeve priopćavanja ili otvaranja javnosti i prava umnožavanja. Sve radnje korištenja djelima nad kojima postoji autorsko pravo onih korisnika koji ne ostvaruju prihode od tih radnji moraju biti obuhvaćene licencom koju od nositelja prava isходи platforma.⁴⁷

Sâm Sud Europske unije svojim je presudama tijekom godina zapravo ukazao na to da je potrebno utvrditi zakonodavni okvir kojim će se povećati odgovornost i obveze platformi prilikom pružanja svojih usluga.⁴⁸

6.1. IZVJEŠĆE EUIPO-a O STANJU POVREDA PRAVA INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA IZ 2020. GODINE

U lipnju 2020. objavljeno je izvješće Ureda Europske unije za intelektualno vlasništvo, koje je provelo ispitivanje u svrhu boljeg razumijevanja opsega i učestalosti povreda prava intelektualnog vlasništva na društvenim mrežama.⁴⁹

⁴⁶ Matanovac Vučković, R.: *Novi Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima – odgovor na izazove jedinstvenog digitalnog tržišta i prijepore u primjeni*, Modernizacija prava, knjiga 56 – Okrugli stol Reforma autorskog prava u Europskoj uniji održan 15. 10. 2020., str. 35–36, 2023., Zagreb.

⁴⁷ Što donosi novi Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima, <https://informator.hr/strucni-clanci/sto-donosi-novi-zakon-o-autorskom-pravu-i-srodnim-pravima> (pristup 7. 3. 2023.).

⁴⁸ Kunda, Ivana: *Reforma autorskog prava u Europskoj uniji – rasprava*, Modernizacija prava, knjiga 56 – Okrugli stol Reforma autorskog prava u Europskoj uniji održan 15. 10. 2020., str. 130, 2023., Zagreb.

⁴⁹ Praćenje i analiza društvenih mreža u vezi s povredom prava intelektualnog vlasništva, (pristup 12. 3. 2023.).

Ispitivanje je bilo usmjereno na tri dijela: prikupljanje informacija o korištenju društvenih mreža za kršenje prava intelektualnog vlasništva ili promidžbu takvih djelatnosti, za utvrđivanje prisutnosti takvog kršenja u odnosu na fizičke proizvode i digitalni sadržaj na društvenim mrežama te na utvrđivanje ključnih pokazatelja koji mogu pomoći u prepoznavanju poslovnih modela koji uključuju kršenje prava intelektualnog vlasništva na društvenim mrežama.

Ispitivanje je provedeno na Facebooku, Twitteru, Instagramu i Redditu u šest zemalja Europske unije: Njemačka, Španjolska, Francuska, Italija, Poljska i Švedska, na sedam jezika EU-a.

Ispitivanjem je utvrđeno da postoji značajan potencijal za kršenje prava intelektualnog vlasništva, odnosno utvrđeno je 11 % razgovora o fizičkim proizvodima koji potencijalno mogu biti povezani s krivotvorinama, a 35 % razgovora o digitalnom sadržaju bilo je potencijalno povezano s piratstvom. Iako se teško može sa sigurnošću utvrditi uključuju li ti razgovori doista kršenje autorskih prava, visoki postoci takvih potencijalnih razgovora ukazuju na to da postoji razlog za zabrinutost.

Što se tiče fizičkih proizvoda, odjeća, obuća i nakit su prva tri najzastupljenija područja potencijalnih povreda prava, što sugerira da su ove vrste proizvoda posebno osjetljive na krivotvorenje i druge oblike kršenja. Slično tomu, utvrđeno je da e-knjige, televizijske serije i glazba imaju najveći broj potencijalnih kršenja u području digitalnog sadržaja.

Drugi dio istraživanja bio je usmjeren na analizu trendova aktivnosti vezanih uz kršenje prava intelektualnog vlasništva i njihovu promidžbu s obzirom na platformu, jezik i razdoblje. Rezultat je sugerirao kako je Instagram platforma s najvećim ukupnim brojem razgovora povezanih s kršenjem prava intelektualnog vlasništva za fizičke proizvode (ručni satovi, igračke, parfemi, kozmetika, nakit, obuća), Twitter je imao najveći broj razgovora vezanih uz odjeću i igračke, a Reddit se najviše koristio za razgovore o farmaceutskim proizvodima i pokrivalima za glavu.

U odnosu na digitalni sadržaj, utvrđeno je kako je Reddit značajan za razgovore o filmovima i televizijskim serijama, a Twitter je popularniji za razgovore o glazbi i e-knjigama.

Istaknuto je kako prevladava engleski jezik, a jezici kao što su poljski i švedski se rijetko koriste u analiziranim ispitivanjima.

Zanimljivo je da je istraživanje pokazalo da je Facebook imao relativno manji broj razgovora vezanih uz kršenje prava intelektualnog vlasništva. To bi mogla biti posljedica učinkovita Facebookova pristupa u utvrđivanju i brisanju sadržaja koji krši prava intelektualnog vlasništva. Međutim, izvješće također navodi da bi manji broj zabilježenih razgovora na Facebooku mogao biti posljedica činjenice da se razgovori vezani uz kršenje prava intelektualnog vlasništva odvijaju privatno, a ne javno. Kako su se u ovom ispitivanju analizirali samo javni razgovori, pretpostavku o manjem broju razgovora vezanih uz kršenje prava intelektualnog vlasništva na Facebooku treba uzeti s oprezom.

U trećem dijelu tematskog modeliranja i kvalitativne analize utvrđeno je da ne postoji jasan obrazac u pogledu kršenja prava intelektualnog vlasništva na društvenim mrežama. To se može

pripisati činjenici da se razgovori vezani uz kršenje prava intelektualnog vlasništva fizičkih proizvoda prvenstveno odnose na oglašavanja i trgovačke djelatnosti gdje su pružatelji krivotvorenih proizvoda skloni kopiranju provjerenih i uspješnih poslovnih modela koje već koriste legitimne marke.

U slučaju piratstva digitalnog sadržaja razgovori su uglavnom bili usmjereni na pronalaženje načina za ilegalni pristup sadržaju gdje su pružatelji piratskih usluga zauzeli pasivnu ulogu i oslanjali se na korisnike u širenju informacija i privlačenju novih korisnika svojim sadržajima.

Iako anketa nije identificirala nikakve specifične prilagođene poslovne modele za kršenje prava intelektualnog vlasništva, dovela je do razvoja pristupa „skupa tragova“ koji može pomoći u prepoznavanju razgovora povezanih s takvim kršenjima za fizičke proizvode i digitalni sadržaj.

Ispitivanjem je zaključeno kako se društvene mreže opetovano koriste za kršenje prava intelektualnog vlasništva za fizičke proizvode i digitalni sadržaj. Međutim, utvrđivanje ove vrste sadržaja je složeno zbog različitih pristupa koje koriste pružatelji krivotvorenog i piratskog sadržaja. Ti se pristupi neprestano mijenjaju i šire na različite platforme, jezike i vrste sadržaja. Stoga je potrebno koristiti napredne tehnologije kako bi se poboljšala detekcija i prevencija takvih kršenja na društvenim mrežama. Osim toga, važno je uspostaviti učinkovite mjere za zaštitu prava intelektualnog vlasništva i spriječiti širenje krivotvorenog ili piratskog sadržaja na društvenim mrežama.

6.2. ZAŠTITA NA DRUŠTVENIM MREŽAMA

Društvene mreže uvele su razne mjere za pomoć u zaštiti autorskih prava poput pružanja alata za nositelje autorskih prava za prijavu povrede autorskih prava i uklanjanje takvog sadržaja kada se identificira. Neke društvene mreže se u tu svrhu koriste automatiziranim sustavima.

Društvene mreže obično uvjetuju pružanje usluge tako da korisnicima zabranjuju objavljivanje materijala zaštićenog autorskim pravima bez dopuštenja autora. Kršenje uvjeta može rezultirati uklanjanjem sadržaja kojim se krše prava i u nekim slučajevima obustavom ili ukidanjem korisničkog računa.

6.2.1. PROIZVODI TVRTKE META

U ovom radu osvrnut će se na Uvjete pružanja usluge Facebook s datumom posljednje izmjene od 26. srpnja 2022.⁵⁰

Facebook u Uvjetima navodi koja se dopuštenja podrazumijevaju korištenjem usluga te društvene mreže, pa se tako između ostaloga navodi da korisnik daje dopuštenje za upotrebu sadržaja koji kreira i podijeli, poput fotografija ili videozapisa, a koji može biti zaštićen zakonima o intelektualnom vlasništvu. Korisnik time zadržava pravo intelektualnog vlasništva (npr. autorsko pravo ili žigovi) nad svim takvim sadržajima i ništa u Uvjetima ne oduzima prava koja ima nad vlastitim sadržajima. No za takvo korištenje potrebno je dati određena pravna

⁵⁰ <https://hr-hr.facebook.com/legal/terms> (pristup 12. 3. 2023.).

dopuštenja za upotrebu takvog sadržaja (pod nazivom „licenca“). Time se u trenutku dijeljenja, objave ili prenašanja autorskog sadržaja daje neisključiva, prenosiva licenca s pravom podlicenciranja i bez naplate tantijema, za pohranu, upotrebu, distribuciju, izmjenu, pokretanje, kopiranje, javno izvođenje ili prikazivanje, prevođenje i kreiranje izvedenih radova od autorskog sadržaja (sukladno autorovim postavkama zaštite privatnosti i aplikacija). To u praksi znači da ako autor podijeli fotografiju na Facebooku, daje dopuštenje za njezinu pohranu, kopiranje i dijeljenje s drugima kao što su proizvodi tvrtke Meta ili pružatelji usluga koji pružaju podršku tim proizvodima i uslugama. Ova licenca istječe kada se taj sadržaj izbriše iz Facebook sustava. Brisanje sadržaja može potrajati i do 90 dana nakon započinjanja postupka brisanja računa ili brisanja sadržaja.

U Uvjetima se navodi da korisnici korištenjem usluga daju dopuštenje za upotrebu imena, slike profila i podataka o korisničkim radnjama s oglasima i sponzoriranim ili komercijalnim sadržajem. Time se daje dopuštenje za upotrebu imena, slike profila i podataka o radnjama koje je korisnik izvršio na Facebooku u vezi s oglasima, ponudama i drugim sponzoriranim ili komercijalnim sadržajem koje prikazuju u svim proizvodima bez ikakve naknade u korist korisnika. To u praksi znači da Facebook može prikazati prijateljima da korisnika zanima događaj koji se oglašava ili da mu se sviđa stranica na Facebooku koju je kreirala robna marka koja je Facebooku platila prikazivanje svojih oglasa na Facebooku.

Facebook u svojim Uvjetima popisuje i u kojim slučajevima korisnici ne smiju dijeliti ili objavljivati sadržaje na profilima, pa tako korisnik između ostaloga ne smije objavljivati sadržaj koji nije njegovo vlasništvo ili za koji nema potrebna prava za dijeljenje, ne smije podijeliti sadržaj kojim se krše tuđa prava uključujući i prava intelektualnog vlasništva.

U slučaju kršenja odredbi Uvjeta Facebook zadržava pravo uklanjanja ili blokiranja takvog sadržaja, ali i pravo obustave ili onemogućavanja korisničkog računa zbog kršenja Uvjeta.

Facebook u svojim Uvjetima poziva sve korisnike da zajedno sudjeluju u pružanju podrške pri zaštiti odredbi, a to se može realizirati prijavom sadržaja ili ponašanja za koje korisnici uoče da krše odredbe Uvjeta.

Facebook koristi različite tehnologije za zaštitu autorskih prava na svojoj platformi. Te tehnologije uključuju automatizirane alate za otkrivanje i uklanjanje sadržaja koji bi mogao kršiti autorska prava, skeniranjem učitano sadržaja koji zatim uspoređuju s bazom podataka materijala zaštićenog autorskim pravom. Nerijetko Facebook ukloni sadržaj koji krši pravila i prije nego što sadržaj bude javno vidljiv.

Rights Manager je alat koji vlasnicima autorskih prava omogućava učitavanje i ažuriranje vlastite biblioteke njihova autorskog sadržaja na Facebook. Pomoću toga Facebook skenira javni sadržaj u potrazi za bilo kakvim primjerima tog sadržaja. U slučaju neovlaštenog korištenja i uporabe autorskog sadržaja vlasniku se autorskih prava omogućuje poduzimati daljnje radnje kao što su zahtjev za uklanjanje sadržaja, blokiranje, zahtjev za isplatu autorske naknade, dodavanje reference na određeni sadržaj kako bi se jasno naznačilo tko je autor sadržaja i postavljanje ograničenja na koje načine se sadržaj može dijeliti.

Brand Rights Protection je alat kojim se vlasnicima autorskog prava omogućuje identificirati i prijaviti sadržaj zbog krivotvorenja, kršenja zaštitnih znakova i autorskih prava te lažnog predstavljanja. Najčešće se odnosi na oglase na stranicama, profilima ili grupama (na Facebooku, ali i Instagramu). Nakon podnašanja zahtjeva Facebook utvrđuje radi li se o kršenju, a ako da, sadržaj se momentalno uklanja.⁵¹

Facebook također ima uspostavljen sustav za obradu DMCA obavijesti o uklanjanju. Ako vlasnik autorskih prava podnese važeću DMCA obavijest o uklanjanju, Facebook će sa svoje platforme ukloniti sadržaj koji krši autorska prava.

Instagram je mreža fokusirana na dijeljenje fotografija i videosadržaja na kojoj korisnici mogu objavljivati vlastiti sadržaj, bilo privatno bilo javno. Pritom Instagram omogućuje *application programming interface* (API), odnosno mogućnost da korisnici pristupe i koriste sadržaj koji su objavili drugi korisnici. Koristeći API, korisnici na taj način mogu ugraditi tuđe (ili svoje) javne objave. Instagram ovu funkciju opisuje kao jednostavan način dodavanja fotografija i videa u članke i objave koje treće strane žele objaviti u svojim člancima ili mrežnim stranicama. Na taj se način daje ispravna informacija o tome tko je autor izvorne objave, odnosno fotografije ili videozapisa.⁵²

Važno je napomenuti da iako tehnologije mogu pomoći u zaštiti autorskih prava (na Facebooku, ali i ostalim društvenim mrežama), nisu sasvim pouzdane. Čak i uz propisana pravila ponašanja i korištenja tim uslugama, još uvijek postoje slučajevi u kojima se materijal zaštićen autorskim pravima dijeli na platformama bez dopuštenja. Naposljetku je na vlasnicima autorskih prava da nadziru vlastiti sadržaj i po potrebi poduzimaju mjere za zaštitu svojih prava.

6.3. SLUČAJ COOK PROTIV META PLATFORMS INC.

U ovom se slučaju može vidjeti kako se, unatoč tomu što društvene mreže ažuriraju svoje uvjete poslovanja i tehnologije, ipak i dalje događaju kršenja autorskih prava. Postavlja se pitanje koliko ažurno društvene mreže mogu i žele reagirati i do koje granice postoji njihova odgovornost.

U predmetnom slučaju⁵³ tužiteljica Jennifer Cook tužila je tvrtku Meta Platforms Inc tvrdeći kako je Facebook kršio njezina i autorska prava drugih dopuštajući krivotvorene promidžbene oglase na platformi. Tužiteljica je na ljeto 2021. primijetila kako su oglašivači počeli objavljivati oglase koristeći fotografije njezinih autorskih radova, pritom uklonivši vodene žigove i druge autorske identifikatore. Prodavajući loše kopije originalnog autorskog rada,

⁵¹ https://www.facebook.com/help/1020633957973118?helpref=about_content (pristup 12. 3. 2023.).

⁵² <https://help.instagram.com/620154495870484> (pristup 12. 3. 2023.).

⁵³ Cook v. Meta Platforms Inc, U.S. District Court for the Northern District of California, No. 4:22-cv-02485., <https://fingfx.thomsonreuters.com/gfx/legaldocs/myvmoodgivr/IP%20META%20ADS%20COPYRIGHT%20mt%20druling.pdf> (pristup 12. 3. 2023.).

mnogi kupci obratili su se upravo autorici sa zahtjevom za povrat novca. Tužiteljica je potom identificirala na stotine oglasa koji su koristili njezine autorske radove na Facebooku iako svoj rad nikada nije oglašavala na toj platformi. U nekoliko se navrata obratila Facebooku podnošenjem DMCA zahtjeva, ali Facebook na te zahtjeve nije reagirao. Tek nakon što je tužiteljica kontaktirala jednog od odvjetnika za intelektualno vlasništvo, sporni su oglasi uklonjeni s Facebooka u roku od 24 sata. Nakon proteka određenog vremena tužiteljica je nanovo primijetila kako su se ponovno počeli javljati oglasi s njezinim radovima, na što Facebook nije reagirao. Ponovno nakon direktnog kontaktiranja odvjetnika Facebooka, sporni oglasi su uklonjeni.

Facebook kao tuženik tvrdi da nije kriv u predmetu s obzirom na to da su uklonili sporne oglase. Sud je u dosadašnjem postupku utvrdio kako Facebook nije reagirao dovoljno brzo u zaštiti intelektualnog vlasništva, posebice ustvrdivši kako nije odgovorio na autoričine DMCA zahtjeve. Treba napomenuti kako su platforme u skladu s DMCA zahtjevima dužne imati brze protokole za uklanjanje sadržaja koji krši autorska prava te bi kao takvi trebali predstavljati sigurnost i zaštitu za autore.

Ujedno je Sud kazao kako bi u ovom slučaju Meta, odnosno Facebook mogao biti odgovoran i za izravno kršenje autorskih prava zbog navodnog ciljanja oglašavanjem, ali i za sudjelovanje i posredno kršenje jer nije na vrijeme uklonio oglase. Naime, Facebook bi prije davanja odobrenja za oglašavanje trebao skenirati oglase kako bi se na taj način mogla utvrditi legalnost, odnosno eventualno postojanje (tuđih) autorskih prava.

Postupak je i dalje u tijeku, stoga tek ostaje pratiti kako će se ovaj slučaj na kraju završiti. Ali i u ovoj fazi nositeljima autorskog prava može koristiti kao upozorenje da nadziru svoj autorski sadržaj i kako se on koristi na društvenim platformama.

6.4. SLUČAJ McGUCKEN PROTIV NEWSWEEK LLC.

Tužbe za kršenje autorskih prava su se uvelike pokrenule u posljednje vrijeme, vjerojatno i kao posljedica novijih regulacija u tome pravnom području. U konkretnom slučaju⁵⁴ tužitelj McGucken je 2019. podnio tužbu protiv Newsweeka zbog objavljivanja fotografije jezera, čiji je autor tužitelj, u članku i to bez dopuštenja autora fotografije.

Tijekom suđenja je Sud utvrdio kako optuženi nije uspio dokazati *fair use* fotografije i, iako je u uvjetima poslovanja Instagrama određeno pravo davanja podlicenciranja sadržaja koje je javno objavljeno na Instagramu, nije jasno je li Instagram odobrio licencu Newsweeku. Naime, Instagram u svojim Uvjetima upućuje korisnike da usklade vlastite zahtjeve s ograničenjima, koja eventualno postoje na objavljenim fotografijama ili videozapisima, s vlasnicima toga sadržaja. Također, Uvjeti zabranjuju korisnicima da pružaju ili promoviraju sadržaj koji krši bilo koja eventualno postojeća prava. Dakle, Instagram dozvoljava podlicenciranje, ali u korist vlasnika sadržaja naglasivši time da takav sadržaj nije u vlasništvu Instagrama.

⁵⁴ McGucken v. Newsweek LLC, U.S. District Court for the Southern District of New York, No. 1:19-cv-09617., <https://cases.justia.com/federal/district-courts/new-york/nysdce/1:2019cv09617/524753/35/0.pdf?ts=1591090025> (pristup 12. 3. 2023.).

Sud je također, utvrdio kako se u predmetnom postupku ne može primijeniti tzv. *server test* po kojemu mrežna lokacija može prekršiti autorsko pravo prikazivanjem autorskog sadržaja samo ako pohranjuje kopiju djela na svom poslužitelju. U ovom slučaju nije tome tako s obzirom na to da Instagram nije pohranio kopiju sporne fotografije na svojem poslužitelju.

Stranke su ovom slučaju odlučile spor riješiti nagodbom, čiji je sadržaj tajan.

6.5. SLUČAJ SINCLAIR PROTIV MASHABLE INC.

Slučaj koji se vodio gotovo paralelno s prethodnim odnosi se na tužbu fotografkinje Stephanie Sinclair protiv portala Mashable⁵⁵ zbog fotografije koju su preuzeli s njezina Instagram profila i koristili ju u njihovu članku bez njezine dozvole, i to nakon što je autorica odbila primiti autorsku naknadu za takvo korištenje, na taj način zabranivši korištenje.

Ono što je zanimljivo u predmetu jest da je prvotno Sud odlučio kako tužba nije bila osnovana s obzirom na to da je Mashable imao podlicencu s Instagramom na kojem je Sinclair objavila fotografiju. No Sud je postupak ponovno pokrenuo ustvrdivši kako se u predmetu nije adekvatno dokazalo da je Instagram dao dozvolu portalu za podlicenciranje sporne fotografije. Naime, ključno je razumijevanje Instagramovih Uvjeta poslovanja, u kojima je pitanje jesu li ti uvjeti dozvoljavali portalu korištenje tako objavu autoričine fotografije. Iako se na prvu činilo da je Instagram dao Mashable portalu dozvolu ugraditi autoričinu fotografiju u njihov članak, sukladno tumačenjima u prethodnom prikazanom slučaju, utvrđeno je da iako uvjeti Instagrama jasno predviđaju mogućnost da treće strane ugrade javno objavljen sadržaj, ti uvjeti nisu izričito dodijelili podlicencu za objavljivanje ugrađenih fotografija. Time je zaključeno kako je Instagramova politika nedovoljno jasna da bi se u ovom trenutku odobrilo odbacivanje tužbenog zahtjeva tužiteljice.

6.6. SLUČAJ BESTWATER INTERNATIONAL GMBH PROTIV MEBES I POTSCH

Iako slučaj datira iz 2014. godine, zanimljiv je primjer tumačenja zakonodavnog okvira u okviru Europske unije.⁵⁶

Naime, radi se o problematici umetanja poveznice jedne mrežne stranice na sučelje druge imajući na umu tumačenje odredbi o „priopćavanju javnosti“ u smislu članka 3. stavka 1. Direktive 2001/29/EZ (koji u cijelosti glasi: „1. Države članice moraju predvidjeti autorima isključivo pravo davanja ovlaštenja ili zabrane za svako priopćavanje njihovih djela javnosti,

⁵⁵ Stephanie Sinclair v. Ziff Davis, LLC, and Mashable, Inc., 18-CV-790 (DAB) <https://fingfx.thomsonreuters.com/gfx/legaldocs/azgpogxdgpd/frankel-instagram--mashablereconsideration.pdf> (pristup 12. 3. 2023.).

⁵⁶ BestWater International GmbH v. Michael Mebes, Stefan Potsch, case number C-348/13, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/HTML/?uri=CELEX:62013CO0348&from=EN>.

žicom ili bežičnim putem, uključujući stavljanje njihovih djela na raspolaganje javnosti tako da im pripadnici javnosti mogu pristupiti s mjesta i u vrijeme koje sami odaberu⁵⁷).

U ovom se slučaju tvrtka BestWater International bavi proizvodnjom i prodajom sustava za filtriranje vode, koja je u reklamne svrhe dala snimiti dvominutni video o onečišćenju voda i na koji je imala isključivo pravo korištenja. Video je bio dostupan na YouTube platformi uz tvrdnju tvrtke BestWater kako za to nisu dali suglasnost.

Mebes i Potsch su agenti konkurentske tvrtke iza potrebe su vlastite mrežne stranice, na kojoj su reklamirali konkurentske proizvode, omogućili pristup spomenutom dvominutnom videu putem ugradnje internetske poveznice. Klikom na tu poveznicu „iskočio“ bi okvir s videom ipak ostavljajući dojam da se prikazuje s mrežne stranice agenata, a ne YouTube-a.

Tvrtka BestWater tvrdila je da su time agenti učinili video javno dostupnim bez njihove suglasnosti, odnosno dopuštenja, te su ih zbog toga i tužili.

Prvostupanjski je sud presudio u korist tvrtke BestWater, međutim drugostupanjsko tijelo presudilo je drugačije. Stoga se tvrtka obratila Saveznom sudu pravde, koji je u tijeku postupka odlučio Sudu Europske unije postaviti pitanje na prethodnu odluku, koje glasi: „Predstavlja li ugradnju djela treće strane javno dostupnog na internetskoj stranici treće strane u vlastitu internetsku stranicu pod okolnostima kao što su one o kojima je riječ u glavnom postupku javno priopćavanje u smislu članka 3. stavka 1. Direktive 2001/29, čak i ako treća strana radi tako da se ne reproducira za novu publiku i da reprodukcija nije napravljena posebnim tehničkim postupkom koji se razlikuje od onog u izvornoj komunikaciji?“

Sud Europske unije je nakon razmatranja pitanja donio sljedeću odluku, koja glasi: „Ugrađivanje zaštićenog djela koje je javno dostupno na jednoj web stranici na drugu web stranicu putem poveznice upotrebom tehnike uokvirivanja, kao što je slučaj u glavnom postupku, samo po sebi ne predstavlja priopćavanje javnosti u smislu članka 3. (1) Direktive 2001/29/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 22. svibnja 2001. o usklađivanju određenih aspekata autorskog i srodnih prava u informacijskom društvu, u mjeri u kojoj se predmetno djelo ne umnožava novoj publici ili uporabom posebnog tehničkog procesa koji se razlikuje od originalne izvedbe.“

7. AUTORSKA PRAVA U NASTAVI I OBRAZOVANJU

Autorska prava važan su činitelj u nastavi i obrazovanju s obzirom na to da se nastavnici redovito koriste izvorima koji su nerijetko zaštićeni zakonom o autorskim pravima.

Načelno se autorska prava ne mogu koristiti bez autorova dopuštenja, ali postoje pojedina sadržajna ograničenja autorskih prava. Naime, dopušteno je javno prikazivanje autorskih djela u svrhu održavanja nastave. Ono što je važno prilikom takvoga korištenja autorskih prava je da se time ne ostvaruje komercijalna korist. To u praksi znači da se autorska djela mogu koristiti

⁵⁷ DIREKTIVA 2001/29/EZ EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 22. 5. 2001. o usklađivanju određenih aspekata autorskog i srodnih prava u informacijskom društvu <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0029&from=PL> (pristup 2. 4. 2023.).

bez odobrenja nositelja autorskog prava ako se koristi za poučavanje, za davanje primjera, za znanstvena istraživanja, sa svrhom promicanja obrazovanja i istraživanja.

Kako je ranije spomenuto, ovdje dolazi do izražaja važnost uspostavljanja ravnoteže između interesa nositelja autorskih prava i interesa javnosti.

Prilikom opisanog korištenja autorskih prava važno je naglasiti da ono mora biti u neprofitne, obrazovne svrhe, a količina i značajnost upotrijebljenog dijela ograničena je na ono što je potrebno u obrazovnu svrhu.

Konkretno, nastavnici smiju fotokopirati stranice iz knjiga za potrebe nastave i davanja primjera polaznicima, ali nije dopušteno umnožavanje cijele knjige. Dopušteno je i prikazivanje filmova isključivo u svrhu davanja primjera u nastavi, ali i ovdje je dozvoljeno prikazivanje samo dijela filma ako nastavnik nema prethodno odobrenje nositelja prava. Što se tiče reprodukcije glazbe, ona je dozvoljena bez prethodnog odobrenja nositelja autorskog prava ako je u svrhu davanja primjera u nastavi (i, jasno, ako je zakonito objavljeno ili pribavljeno). Međutim, ako se radi o javnom priopćavanju glazbe u cilju stvaranja ugođaja, tada takvo korištenje ne podliježe sadržajnim ograničenjima, nego općim pravilima korištenja autorskih djela.⁵⁸

Zanimljivo je spomenuti kako je kongres SAD-a 2022. godine donio tzv. *TEACH Act*, odnosno The „Technology, Education and Copyright Harmonization Act“, čijim se odredbama nastavnicima omogućuje korištenje materijala zaštićenih autorskim pravima za obrazovanje *uživo*, ali i na daljinu, bez dobivanja dopuštenja nositelja autorskih prava i bez plaćanja naknade. Time se proširio opseg na izvođenje i prikazivanje zaštićenih autorskih djela zadržavajući donekle ograničenja u dijelu na nastavu na daljinu s obzirom na to da određuje kako nastavnik mora revidirati količinu materijala koju će prikazati polaznicima nastave, na „razumne i ograničene dijelove“.

Napomenimo i kako će stručna predavanja u nastavi često predstavljati djela struke, a ne autorska djela, i to onda kada se radi o rutinskom i ponavljanom prezentiranju pojedine teme, sukladno nastavnom planu. Ako se radi o originalnom, intelektualnom ostvarenju ili o stručnoj ili znanstvenoj prezentaciji, tada pojedino predavanje može predstavljati i autorsko djelo (iz područja znanosti ili umjetnosti). Posebnu je pozornost potrebno obratiti i na stvaranje autorskih djela nastavnika na visokom učilištu koja stvore tijekom radnog odnosa u sklopu izvršavanja nastavnih aktivnosti. U tom slučaju imovinska autorska prava pripadaju poslodavcu (ako drugačije nije ugovoreno). Što se tiče moralnih prava, ona su neprenosiva i vezana uz osobu autora, bez obzira na čije je imovinsko autorsko pravo.⁵⁹

Ovdje se kao primjer može navesti Pravilnik o upravljanju intelektualnim vlasništvom, koji je donio Fakultet elektrotehnike i računarstva⁶⁰. Pravilnikom se između ostaloga definira *autorsko*

⁵⁸ FAQs on copyright for teachers, <https://euipo.europa.eu/ohimportal/hr/web/observatory/faq-teachers-hr#1> (pristup 22. 3. 2023.).

⁵⁹ <https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/najcesca-pitanja/> (pristup 22. 3. 2023.).

⁶⁰ Pravilnik o upravljanju intelektualnim vlasništvom (pročišćeni tekst), Fakultetsko vijeće Fakulteta elektrotehnike i računarstva Sveučilišta u Zagrebu, od 23. prosinca 2016.,

djelo kao izvorna intelektualna tvorevina iz znanstvenoga, nastavnog ili umjetničkog područja, konkretno kao sav nastavni materijal i ostala djela vezana uz nastavu (u svim oblicima) i sve vrste autorskih djela stvorenih u znanstvenom istraživanju (u organizaciji Fakulteta ili značajnijim korištenjem sredstava i opreme Fakulteta), nastalih u radnom odnosu. Također i sva autorska djela koje stvore studenti prilikom izvršavanja studentskih obveza na Fakultetu ili značajnijim korištenjem sredstava i opreme Fakulteta. Pripadanje autorskih prava ograničava se samo u dijelu koji se odnosi na računalne programe, a koji odgovaraju ranije spomenutim uvjetima. U tom slučaju Fakultetu pripadaju sva imovinska autorska prava. Za ostala se autorska djela smatra da pripadaju radniku ili studentu, odnosno stvaratelju, a Fakultet je ovlašten koristiti autorska djela na ugovoreni način, odnosno zadržava pravo reproduciranja i distribuiranja, priopćavanja javnosti i prerade, a sve u mjeri koja je dostatna u nastavno-obrazovne svrhe. U svakom trenu stvaratelji, odnosno autori zadržavaju sva moralna autorska prava.

Kada se govori o autorskim pravima u nastavi, mora se spomenuti status ispitnih materijala, ali i (ne)ovlašteno snimanje predavanja, posebno uzimajući u obzir suvremeno digitalno okruženje. Kako navodi jedan članak⁶¹, ispiti u nastavi u pravilu ne predstavljaju autorsko djelo iako ih nastavnici sami izrađuju. Naime, predmet autorskih prava nisu ideje i metode, nego izražaji. U tom slučaju oni predstavljaju djela struke. Jasno, ako se prilikom izrade ispitnih materijala stvori originalna intelektualna tvorevina koja nadilazi uobičajene metode, tada se eventualno može raditi o autorskom djelu. A u tom slučaju autorska prava (imovinska!) stječe poslodavac.

Što se tiče prezentacija nastavnika, one su vlasništvo poslodavca koji je ovlašten koristiti se tim djelom. Daljnja distribucija nastavnih prezentacija u pravilu nije dozvoljena neovlaštenima, osim ako nije izričito dopuštena.

U slučaju zvučnog ili videosnimanja nastave potrebno je naglasiti kako je izlaganje predavanja autorsko djelo, dakle vrlo je jasno kako snimanje i umnožavanje takve snimke predstavlja neovlaštenu distribuciju autorskog djela ako nije pribavljena prethodna suglasnost nositelja autorskog prava.

[https://www.fer.unizg.hr/download/repository/Pravilnik_o_upravljanju_intelektualnim_vlasnistvom_procisceni_tekst_2016_\(4\).pdf](https://www.fer.unizg.hr/download/repository/Pravilnik_o_upravljanju_intelektualnim_vlasnistvom_procisceni_tekst_2016_(4).pdf) (pristup 22. 3. 2023.).

⁶¹ Jesu li ispiti intelektualno vlasništvo nastavnika i smije li se snimati predavanje? Evo što o tome kaže nadležni državni zavod, 2. 1. 2023., <https://www.srednja.hr/zbornica/jesu-li-ispiti-intelektualno-vlasnistvo-nastavnika-i-smije-li-se-snimati-predavanje-evo-sto-o-tome-kaze-nadlezni-drzavni-zavod/> (pristup 22. 3. 2023.).

8. AUTORSKA PRAVA U MUZEJSKOJ DJELATNOSTI

Iako je područje reguliranja autorskim pravima u muzejskoj djelatnosti, odnosno ustanovama muzejske djelatnosti vrlo iscrpno i široko, ovaj će se rad samo u kratkim crtama pozabaviti temeljnim postavkama prilikom reguliranja korištenja autorskim pravima.

Građu ustanova muzejske djelatnosti čini građa koja se štiti kao kulturno dobro i na nju se primjenjuju propisi o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Za onu građu kojoj nije istekao rok trajanja autorskog prava nad djelom primjenjuju se propisi iz područja autorskog prava.⁶²

Ustanove kao što su muzeji, ali i arhivi i knjižnice, mogu u pojedinim slučajevima reproducirati autorsko djelo za svoje potrebe iz vlastitog primjerka u svrhu očuvanja, obnove i popravljivanja građe, upravljanja zbirkom te uz uvjet da reprodukcija nije u komercijalne svrhe.

Ako autorsko pravo traje nad pojedinim djelom, svako korištenje toga djela zahtijeva konzultacije i suglasnost nositelja autorskog prava. Recimo, tijekom organizacije izložbe moguće je koristiti pojedini motiv iz izložbe, ne samo u promotivne svrhe nego i komercijalne. Ako se radi o nekomercijalnoj namjeni, dopušteno je korištenje djela u promotivne svrhe. Ali ako se radi o komercijalnoj namjeni (prodaja suvenira i sličnoga popratnog materijala), potrebno je dobiti dopuštenje nositelja autorskog prava.

Kada se govori o fotografijama muzejske građe, fotografije same po sebi mogu biti zasebno autorsko djelo ako se radi o originalnoj intelektualnoj tvorevini.⁶³

Mnoge ustanove koje se bave muzejskom djelatnošću uz pridržavanje zakonskih i podzakonskih akata propisuju i interne pravne akte kojima se uređuju načini stjecanja muzejske građe.

⁶² Zakon o muzejima, NN 61/18, 98/19, 114/22.

⁶³ Aralica Martinović, G.: Autorsko pravo / Pravno reguliranje korištenja fotografske baštine, <https://hrcak.srce.hr/file/318973> (pristup 27. 3. 2023.).

9. OTVORENI PRISTUP ZNANSTVENIM PUBLIKACIJAMA

Otvoreni pristup (OA) odnosi se na neograničen i besplatan mrežni pristup znanstvenim publikacijama. To znači da svatko može pristupiti, preuzeti, čitati i ponovno koristiti znanstvene članke bez ikakvih ograničenja ili prepreka.

Otvoreni pristup znanstvenim publikacijama ima brojne prednosti kao što su povećana vidljivost i utjecaj pojedinog istraživanja, zatim dijeljenje znanja i suradnja s drugima te ubrzane inovacije omogućujući istraživačima nadograđivati postojeća saznanja, znanje i ideje, angažman javnosti, koji omogućuje razumijevanje znanstvenog istraživanja.

Razlikuje se Gratis OA, koji je besplatan, ali korisnici moraju zatražiti dopuštenje za korištenje koje prelazi primjereno korištenje, odnosno poštnu upotrebu (*fair use*) i Libre OA, koji je za korisnika i besplatan i slobodan od ograničenja korištenja vezanih uz autorska prava.⁶⁴

Dva su glavna načina za ostvarivanje otvorenog pristupa, a to su Zeleni put OA i Zlatni put OA.

Zeleni OA predstavlja arhiviranje/samoarhiviranje cjelovitih tekstova radova u otvoreno dostupne repozitorije znanstvenih radova, najčešće razvrstanih po temama ili institucijama. Ne plaća se naknada za objavljivanje, a autori obično ne zadržavaju autorska prava⁶⁵. Neki od repozitorija Hrvatske su repozitorij Instituta *Ruđer Bošković*, Digitalna zbirka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti – DiZbi, Digitalni akademski arhivi i repozitoriji – DABAR, Digitalni akademski repozitorij NSK-a – DAR, samoarhiviranje u Hrvatskoj znanstvenoj bibliografiji – CROSBi i ostali. Samoarhiviranje predstavlja i određene provjere koje radovi moraju proći da bi bili objavljeni, a verzije koje su objavljenje mogu biti u različitim etapama (npr. rukopis poslan na recenziju, prihvaćen za objavljivanje, objavljena verzija).

Zlatni OA uključuje objavljivanje članaka u časopisima sa slobodnim i otvorenim pristupom koji ne naplaćuju pretplatu. Znači da autor objavljuje svoj članak u mrežnom znanstvenom časopisu s otvorenim pristupom, koji je besplatan i dostupan odmah prilikom objave. Autori mogu zadržati autorska prava, a korisnici mogu slobodno koristiti radove uz navođenje autora. Autorska se prava uređuju sklapanjem ugovora, koji uključuje *Creative Commons* licencu po izboru autora. Postoje različiti poslovni modeli, koji se razlikuju plaća li se objavljivanje radova i u kojem obimu. Platinasti OA nudi besplatno objavljivanje radova. Zatim je moguća naplata objavljivanja radova autorima ili institucijama i hibridni OA gdje je besplatan pristup samo onim radovima za koje se plate troškovi objavljivanja, odnosno časopisi naplaćuju pretplatu, ali omogućuju autorima objavljivanje radova uz plaćanje naknade. Jedan od platinastih OA časopisa je *Hrčak* – Portal znanstvenih i stručnih časopisa Republike Hrvatske, a postoji i DOAJ – Directory of Open Acces Journals. Časopisi koji naplaćuju objavljivanje su npr. Public Library of Science.

Kao i u većini područja društvenog života, i ovdje se javljaju oni koji potencijalno zloupotrebljavaju sustav. Naime, postoje tzv. *predatorski* izdavači i časopisi, koji objavljuju

⁶⁴ Macan, B.: *Otvoreni pristup publikacijama i istraživačkim podacima*. U: 12. Hrvatski biološki kongres s međunarodnim sudjelovanjem, 2015.

⁶⁵ Lelas, V.: *E-knjige i e-časopisi u otvorenom pristupu*, str. 16, diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2022.

radove koji možebitno nisu prošli adekvatnu kontrolu kvalitete rada, a gdje autori plaćaju objavljivanje radova.⁶⁶ Problem za autore nastaje jer su obvezni platiti objavu članka, a taj isti rad više ne mogu nigdje drugdje objaviti s obzirom na to da je već objavljen i javno dostupan.

Postoje i tzv. *Crni OA* gdje se objavljuju radovi bez suglasnosti autora i/ili nakladnika, radovi nisu javno licencirani, odnosno nezakonito se dijele. Primjer takvoga repozitorija je Sci-Hub.⁶⁷

Potrebno je navesti kako je Europska komisija donijela Preporuku o pristupu znanstvenim informacijama naglasivši kako se otvorenim pristupom pridonosi poboljšanju kvalitete, smanjivanju potrebe za nepotrebnim ponavljanjem istraživanja i ubrzanju napretka.⁶⁸

Naime, potreba za otvorenim pristupom znanstvenim i stručnim radovima javila se kao rješenje za problem nejednakosti za one koji su imali pristup informacijama i one koji nisu, a najčešće ih je razlikovalo to što su nakladnici nametali (pre)visoke iznose za pretplatu na časopise i zbog ograničavajućih autorskih prava nad znanstvenim publikacijama.⁶⁹

Što se tiče zaštite autorskih prava u znanstvenim publikacijama s otvorenim pristupom, jasno je da su i ovdje digitalno okruženje i napredak tehnologije uzrokovali probleme zaštite autora i njihovih radova. S vremenom se zakonodavni okvir prilagodio okolnostima i danas se radovi objavljuju na takav način, zaštićeni autorskim pravima odmah od trenutka njihova nastanka. Kod OA radova autorska prava pripadaju autorima, a kasnije ih autor ugovorom prebacuje na nakladnika. Za razliku od autorskih prava na tiskanim izdanjima koja se smatraju najstrožima jer su *sva prava pridržana*, autorska prava na digitalnim izdanjima funkcioniraju po modelu *nijedno pravo pridržano*. Prilikom ugovaranja s nakladnicima autori sami biraju koliko „strog“ model će ugovoriti.⁷⁰

Možda se može postaviti pitanje zašto autori pristaju na ovaj oblik publiciranja svojih radova. Odgovor leži u tome da s obzirom na to da su dostupni široj publici, na taj način povećavaju vidljivost, citiranost, a ne gube nikakav prihod (posebice ako ne plaćaju naknadu za objavljivanje).

Osim samih autora, korist je i na strani interesa javnosti, odnosno drugih autora-istraživača koji ovim putem mogu lakše i brže doći do relevantnih informacija i novosti iz područja u kojem djeluju.

⁶⁶ Macan, B.: *Otvoreni pristup publikacijama i istraživačkim podacima*. U: 12. Hrvatski biološki kongres s međunarodnim sudjelovanjem, 2015.

⁶⁷ Lelas, V.: *E-knjige i e-časopisi u otvorenom pristupu*, str. 17, diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2022.

⁶⁸ <https://www.otvorena-znanost.hr/otvoreni-pristup/> (pristup 25. 3. 2023.).

⁶⁹ Lelas, V.: *E-knjige i e-časopisi u otvorenom pristupu*, str. 10, diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2022.

⁷⁰ Lelas, V.: *E-knjige i e-časopisi u otvorenom pristupu*, str. 18, diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2022.

10. SUDSKA PRAKSA U HRVATSKOJ

Ovdje ćemo prikazati nekoliko slučajeva iz sudske prakse u Republici Hrvatskoj.

Iz priloženog je vidljivo kako je tema zaštite autorskih prava vrlo dinamična, a pokriva različita područja društvenog života.

U pravnoj stvari tužiteljice D. V. I. protiv tuženika D. M. i D. P. radi naknade štete i zabrane daljnje povrede autorskog prava predmet spora je zahtjev tužiteljice, kao zakonske nasljednice arhitekta A. V., prema tuženicima radi građanskopravne zaštite autorskih moralnih prava, odnosno časti i ugleda arhitekta kao autora idejnih projekata rekonstrukcije pročelja. Tužiteljica traži utvrđenje povrede i zabranu svake daljnje povrede na način da se povuku svi tiskani i distribuirani primjerci knjige, naknadu neimovinske štete s kamatama i objavom presude na javnim glasilima. Tužiteljica tvrdi da je povreda nastala neovlaštenim korištenjem četiriju varijanti idejnih projekata rekonstrukcije pročelja te vrijeđanjem ugleda i časti pok. arhitekta.

Prvostupanjski sud odbio je zahtjev tužiteljice kao neosnovan, međutim drugostupanjski sud je predmet vratio sudu na ponovno suđenje. Naime, prvostupanjski sud je zahtjev odbio kao neosnovan jer je zaključio da sporna autorska prava nisu utvrđena u ostavinskoj masi iza pok. arhitekta, odnosno istaknuo je prigovor nedostatka aktivne legitimacije.

Međutim, drugostupanjski sud je, rješavajući po žalbi tužiteljice, utvrdio kako su odredbe ZAPSP-a propisale zaštitu u slučaju povrede autorskog prava na način da zaštita prelazi na nasljednike, da je autorsko pravo nasljedivo i da autorovim nasljednicima pripadaju sva prava koja bi pripadala autoru. Zakonom o nasljeđivanju određeno je da je onaj koji je naslijedio pokojnika njegov sveopći pravni sljednik i da sva ostavina prelazi na nasljednika. S obzirom na navedeno, prvostupanjski je sud propustio utvrditi da su Zakonom o nasljeđivanju određena opća pravila raspolaganja ostavinom, a ZAPSP-om (kao *lex specialis*) je predviđeno da svaki od više nositelja prava može prema trećima zahtijevati zaštitu prava koje je povrijeđeno kao da je njegov jedini nositelj. Činjenica da sporno autorsko pravo nije izrijekom navedeno u Rješenju o nasljeđivanju nije odlučujuća za aktivnu legitimaciju tužiteljice, a prvostupanjski je sud upravo zbog toga propustio utvrđivati činjenice eventualne povrede autorskog prava.⁷¹

Iz navedenog je vidljivo kako se autorsko pravo isprepliće s mnogim drugim područjima, a ispravno tumačenje zakonskih odredbi bi u bitnome ubrzalo postojeće i buduće pravne sporove.

U sljedećem je primjeru vidljivo dosuđivanje naknade za neovlašteno korištenje autorskoga djela.

U pravnoj su stvari bila tri tužitelja protiv tuženika radi povrede autorskih prava. Tužitelji su tvrdili kako je tuženik neovlašteno koristio tri fotografije, čiji je autor jedan od tužitelja, za potrebe brošure. Sud je utvrdio da tuženik nije imao odobrenje za korištenje predmetnih

⁷¹ Odluka Visokog trgovačkog suda RH, poslovni broj: 24 Pž-5683/2021-2 od 26.10.2022. (ius-info/sudska praksa, pristup 28. 3. 2023.).

fotografija te je povrijedio autorska moralna i imovinska prava. Presudu prvostupanjskog suda potvrdio je i drugostupanjski sud.

Drugostupanjski sud je u svojoj sentenci naveo kako nositelj prava, čije je pravo povrijeđeno neovlaštenim korištenjem autorskog djela, može zahtijevati naknadu koja je uobičajena za tu vrstu korištenja. S obzirom na to da zakon ne nudi definiciju uobičajene naknade, uzima se u obzir definicija primjerene naknade kao one koja se u poštenom prometu daje s obzirom na vrstu i opseg korištenja autorskoga djela, financijski uspjeh korištenja, vrstu i obujam djela, trajanje korištenja i dr. elemente. Sud je kao uobičajenu naknadu prihvatio iznos od 5.000,00 kuna po fotografiji.⁷²

Sljedeći primjer pokazuje kako sudovi dosuđuju u slučajevima kršenja autorskih prava preuzimanjem s javno dostupnih mjesta.

Predmet spora je zahtjev za zaštitu tužiteljevih autorskih prava kao autora fotografije objavljene na naslovnoj stranici knjige, čiji je nakladnik tuženik. Uvidom u presudu razvidno je kako je tuženik spornu fotografiju objavio bez tužiteljeva odobrenja i bez plaćanja naknade povrijedivši time imovinska i moralna autorska prava. Tuženik je spornu fotografiju uz preinake objavio bez navođenja autora, a preuzeo ju je s mrežne stranice. Prvostupanjski sud je presudio, a drugostupanjski potvrdio, kako se u ovom slučaju radi o povredi autorskih prava, posebice s obzirom na to da se tuženik inače bavi izdavaštvom zbog čega je za očekivati da bi trebao poznavati zakonodavni okvir autorskih prava, odnosno očekuje se da će u poslovanju upotrijebiti dužnu pozornost. Usto, činjenica da je sporna fotografija objavljena na mrežnoj stranici na temelju pravnog posla ne znači samo po sebi da je ta fotografija slobodna za daljnje komercijalno korištenje. Iz navedenih je razloga sud dosudio tuženiku plaćanje dvostrukog iznosa od iznosa uobičajene naknade.⁷³

U primjeru koji slijedi vidjet će se kako je Visoki trgovački sud RH presudio u slučaju povrede moralnoga prava autora neovlaštenim objavljivanjem fotografije na internetskom portalu. Mora se napomenuti kako se predmetna presuda odnosi na razdoblje prije donošenja novoga ZAPSP-a, koji je svojim odredbama donio neke dobrodošle novitete u zaštiti autora i njihovih djela.

Predmet spora je tužiteljev zahtjev za utvrđenje da je tuženik povrijedio autorsko pravo tužitelja i potraživanje naknade zbog neovlaštena korištenja i penala. Pitanje je je li tužitelj prenio svoja prava na tuženika objavljivanjem fotografije na Facebook grupi, a koju fotografiju je tuženik kasnije objavio na svom portalu. Na tuženiku je bio teret dokazivanja da je fotografiju koristio ovlašteno i imao dopuštenje, bez obzira radi li se o komercijalnoj ili nekomercijalnoj svrsi. Sama Facebook aplikacija je u svojim Uvjetima pružanja usluga naznačila kako je vlasnik objave onaj koji ju je prvi puta objavio, stoga nitko bez dozvole korisnika-vlasnika ne smije

⁷² Sentenca – sudska odluka Visokog trgovačkog suda RH, Poslovni broj: 76 Pž-3059/2022-2 (ius-info, sudska praksa, pristup 28. 3. 2023.).

⁷³ Sudska odluka Visokog trgovačkog suda, poslovni broj - Pž 3210/2022-2 od 8.9.2022. (ius-info, sudska praksa, pristup 29. 3. 2023.).

objavljivati sadržaj na svojem profilu ili stranici Facebook aplikacije ili bilo kojoj drugoj mrežnoj stranici. Prvostupanjski sud je presudio, a drugostupanjski potvrdio kako je u predmetu došlo do vrijeđanja moralnog prava autora-tužitelja, koji ima pravo zahtijevati popravlanje štete i dosuđeno je plaćanje novčane naknade.⁷⁴

Jedan primjer iz hrvatske javnosti, a u vezi s potencijalnih kršenjem autorskih prava, pojavio se početkom 2022. godine kada su odabrani dizajni hrvatskih kovanica eura. Sporan je bio motiv kune na grani, za koji se u javnosti doznalo da bi mogao biti plagijat autorske fotografije. Kako je bilo izvještavano u medijskom prostoru, otkriveno je da je dizajner spornog motiva u razdoblju prije kreiranja dizajna na mrežnim stranicama tražio način kako da izrez s jedne fotografije prebaci iz Photoshopa u program u kojem se mogu dodavati efekti. Nakon medijskih napisa Povjerenstvo za novac Hrvatske narodne banke pristupilo je provjeri idejnog rješenja spornog motiva. Na kraju je na sjednici Nacionalnog vijeća za euro predstavljen nov izabrani dizajn hrvatske kovanice eura s novim motivom kune.

⁷⁴ Sentenca – sudska odluka Visokog trgovačkog suda RH, poslovni broj Pž 183/2018-2 od 4.9.2020. (ius-info, sudska praksa, pristup 13. 2. 2023.).

11. ZAKLJUČAK

Autorska prava pokrivaju mnogo veći aspekt ljudskih života nego što bi se to bez poznavanja toga područja ljudskoga djelovanja dalo zaključiti. Od fotografiranja drveta u cvatu mobitelom do Da Vincijeve Mona Lise, sve su to autorska djela čovjeka.

Autorsko je djelo po definiciji „originalna intelektualna tvorevina iz književnog, znanstvenog ili umjetničkog područja koja ima individualni karakter, bez obzira na način i oblik izražavanja, vrstu, vrijednost ili namjenu“. Za autorsko djelo temeljno je važno da je ono ostvarenje ljudskoga duhovnog stvaralaštva i da ne oponaša drugo autoru poznato autorsko djelo.

Kako je i uvodno rečeno, razvoj autorskih prava i njihove zaštite postepeno su ojačavali od prvotne zaštite nakladnika do razvijanja svijesti o značenju autora i njihovih djela (u bilo kojem obliku) za društvo u cjelini, kulturu, znanost i umjetnost.

Tehnološkim napretkom, pojavom globalizacije, interneta i društvenih mreža autorska djela više nisu bila rezervirana samo za muzeje, koncerte, knjižare... Djela su postala široko dostupna i nadohvat ruke.

Zaštita autorskih prava u digitalnom okruženju složeno je pitanje na koje nastoje odgovoriti svi svjetski poredci. Snažan pravni okvir Europske unije i njezini trajni naponi poboljšanja zaštite autorskih prava pomažu stvarateljima i nositeljima prava da iskoriste mogućnosti koje nudi digitalno okruženje, a istovremeno štite svoja prava i interese. Pritom je neminovno nailaziti na izazove i prepreke jer kako se društvo razvijalo i razvija tako su se razvijali i razvijaju se načini neovlaštena korištenja autorskih prava.

Umjetna inteligencija, prije samo sanjarenje redatelja u filmovima, danas je postala stvarnost. Brzim učenjem, generiranjem podataka i razvitkom postala je realan i opipljiv konkurent ljudskom kapitalu na tržištu. Od umjetnika do novinara, umjetna inteligencija nemilosrdno uči sve brže, proizvodi sve bolje. U korist tomu govori i činjenica kako je nedavno na natjecanju u SAD-u pobijedilo djelo nastalo iz sustava umjetne inteligencije.

U odnosu autorskih prava i umjetne inteligencije mnoga su pitanja, od toga predstavlja li generiranje enormne količine podataka radi učenja poštenu upotrebu ili se pak time krše autorska prava, prepoznaje li umjetna inteligencija ako (slučajno?) generira djelo koje već samo po sebi krši tuđa autorska prava i predstavljaju li proizvodi sustava umjetne inteligencije autorsko djelo samog sustava ili možda tvorca sustava ili korisnika sustava? Ova su pitanja aktualna u cijelom svijetu, pa su tako u procesu pravni sporovi koji se bave tužbama autora protiv tvorca modela umjetne inteligencije. Iako Europska unija prednjači u definiciji ove problematike i tako jasno normira iznimke od autorskih prava između kojih su i tzv. „rudarenje“ teksta i podataka, potrebno je unificirati stav u cijelom svijetu kako pristupiti i tretirati umjetnu inteligenciju prilikom reguliranja autorskih prava.

Piratstvo, iako je postojalo i prije digitalne revolucije, svoj je zamah doživjelo upravo razvitkom tehnologije. Došlo je do tih razina da je istraživanje pokazalo kako se piratstvo zapravo uopće ne doživljava kao krađa, nego korisnici to doživljavaju samo kao posudbu tuđeg autorskog djela. Usprkos naporima i kažnjavanjima, mrežno piratstvo ostaje uporan problem uza stalno pojavljivanje novih metoda. Zasada su jedini element koji je uspio smanjiti piratstvo, barem kad se radi o audio i videosadržajima, legalne platforme koje za pristupačne cijene nude pregled

filmova, serija, glazbe i knjiga. Mnogi su se korisnici izjasnili kako ih je upravo ova mogućnost odagnala od daljnjega ilegalnog preuzimanja autorskog sadržaja.

U odnosu na društvene mreže Zakonom se o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2021. (usklađenim s Direktivom EU-a iz 2019.) u bitnome opteretilo platforme koje pružaju svoje usluge u odnosu na zaštitu autorskih prava. Dotada su platforme bile odgovorne jedino za adekvatno i ažurno uklanjanje sadržaja koje krši autorska prava, ali tek po saznanju o ome. Međutim, novom su regulativom uravnoteženi odnosi između autora i društvenih mreža, što konkretno znači da danas postoje alati koji automatizirano otkrivaju i uklanjaju sadržaj koji bi mogao kršiti autorska prava, i to najčešće prije nego sadržaj bude javno vidljiv, ili alati koji automatski alarmiraju nositelje autorskih prava zbog kršenja.

Što se tiče rudarenja teksta i podataka, ono predstavlja nepresušno vrelo za znanstvene i obrazovne institucije, pa su tako predviđene iznimke u ograničenjima raspolaganja autorskim pravima za potrebe nastave i obrazovanja, ali i znanosti i umjetnosti. Prilikom korištenja autorskih djela u navedene svrhe, bit je učenje i razvitak društva, bez komercijalne koristi. Time se potiče istraživačka zajednica i inovacije. A to je svakako u duhu zakonodavnog okvira Europske unije i Republike Hrvatske, odnosno u svrhu interesa javnosti u odnosu na zaštitu autora.

Zaključno se može reći kako je područje zaštite autorskih prava segment ljudskog života koji bi trebalo ozbiljno shvatiti na svakoj razini. Pitanje korisnosti postojanja autora-stvaratelja i njihovih djela uopće nije potrebno postavljati jer je povijest čovječanstva pokazala kako su upravo stvaratelji pokretači napretka i razvitka pojedinaca i društva u cjelini. Ono što se ipak postavlja jest pitanje u kojoj mjeri zaštita i ograničavanje raspolaganjem autorskim djelima može koristiti društvu, a u kojoj mjeri ga koči.

Republika Hrvatska svojim zakonodavnim okvirom nimalo ne zaostaje za svjetskim trendovima u autorskopravnome području. Preuzevši pravnu stečevinu Europske unije, ali i potpisivanjem međunarodnih ugovora koji reguliraju zaštitu autorskih prava, Hrvatska adekvatno novelira svoje zakonodavne propise i nastoji zaštititi autore. No pitanje je koliko je to uspješno na razini cijele Europske unije (i svijeta). S obzirom na to da je donošenje propisa proces koji ipak traje određeno vrijeme, a trendovi se u digitalnom okruženju mijenjaju brzo i naglo, potrebno je uskladiti dva navedena faktora i ubrzati reakcije na novonastale okolnosti, promijeniti modele koji će autorima dati sigurnost i poticaj za daljnje stvaranje.

Iako će vrijeme pokazati gdje je prava sredina između zaštite autora i javnog interesa, između digitalnog okruženja kao prijatnje ili poticaja, odnosno koje ideale treba slijediti, u međuvremenu ostaje na svima poštovati autore, njihov rad i stvaranje.

LITERATURA

Knjige

1. Kunda, Ivana: *Reforma autorskog prava u Europskoj uniji – rasprava*, Modernizacija prava, knjiga 56 – Okrugli stol Reforma autorskog prava u Europskoj uniji održan 15. 10. 2020., 2023., Zagreb.
2. Matanovac Vučković, R.: *Novi Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima – odgovor na izazove jedinstvenog digitalnog tržišta i prijepore u primjeni*, Modernizacija prava, knjiga 56 – Okrugli stol Reforma autorskog prava u Europskoj uniji održan 15. 10. 2020., 2023., Zagreb.

Članci

3. Aralica Martinović, G.: *Autorsko pravo / Pravno reguliranje korištenja fotografske baštine*, <https://hrcak.srce.hr/file/318973> (pristup 27. 3. 2023.)
4. Macan, B.: *Otvoreni pristup publikacijama i istraživačkim podacima. U: 12. Hrvatski biološki kongres s međunarodnim sudjelovanjem*, 2015.
5. *Što donosi novi Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima*, <https://informator.hr/strucni-clanci/sto-donosi-novi-zakon-o-autorskom-pravu-i-srodnim-pravima> (pristup 7. 3. 2023.)

Pravni propisi

6. DIREKTIVA 2001/29/EZ EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 22. 5. 2001. o usklađivanju određenih aspekata autorskog i srodnih prava u informacijskom društvu <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0029&from=PL> (pristup 2. 4. 2023.)
7. Direktiva (EU) 2019/790 Europskog parlamenta i vijeća od 17. 4. 2019. o autorskim pravnima na jedinstvenom digitalnom tržištu i izmjeni direktiva 96/9/EZ i 2001/29/EZ
8. Odluka o objavi Opće deklaracije o ljudskim pravima, Narodne novine br. 143, 12/2009 https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2009_11_12_143.html (pristup 2. 4. 2023.)
9. Pravilnik o upravljanju intelektualnim vlasništvom (pročišćeni tekst), Fakultetsko vijeće Fakulteta elektrotehnike i računarstva Sveučilišta u Zagrebu, od 23. prosinca 2016., [https://www.fer.unizg.hr/download/repository/Pravilnik_o_upravljanju_intelektualnim_vlasnistvom_procisceni_tekst_2016_\(4\).pdf](https://www.fer.unizg.hr/download/repository/Pravilnik_o_upravljanju_intelektualnim_vlasnistvom_procisceni_tekst_2016_(4).pdf) (pristup 22. 3. 2023.)
10. Ustav RH, Narodne novine, 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14
11. Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima, Narodne novine 111/21
12. Zakon o muzejima, NN 61/18, 98/19, 114/22

Sudska praksa

13. Cook v. Meta Platforms Inc, U.S. District Court for the Northern District of California, No. 4:22-cv-02485., <https://fingfx.thomsonreuters.com/gfx/legaldocs/myvmoodgivr/IP%20META%20ADS%20COPYRIGHT%20mtdruling.pdf> (pristup 12. 3. 2023.)
14. McGucken v. Newsweek LLC, U.S. District Court for the Southern District of New York, No. 1:19-cv-09617., <https://cases.justia.com/federal/district-courts/new-york/nysdce/1:2019cv09617/524753/35/0.pdf?ts=1591090025> (pristup 12. 3. 2023.)
15. Stephanie Sinclair v. Ziff Davis, LLC, and Mashable, Inc., 18-CV-790 (DAB) <https://fingfx.thomsonreuters.com/gfx/legaldocs/azgpogxdgpd/frankel-instagram--mashablereconsideration.pdf> (pristup 12. 3. 2023.)
16. BestWater International GmbH v. Michael Mebes, Stefan Potsch, case number C-348/13, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/HTML/?uri=CELEX:62013CO0348&from=EN>
17. Odluka Visokog trgovačkog suda RH, poslovni broj: 24 Pž-5683/2021-2 od 26.10.2022. (ius-info/sudska praksa, pristup 28. 3. 2023.)
18. Sentenca – sudska odluka Visokog trgovačkog suda RH, Poslovni broj: 76 Pž-3059/2022-2 (ius-info, sudska praksa, pristup 28. 3. 2023.)
19. Sudska odluka Visokog trgovačkog suda, poslovni broj - Pž 3210/2022-2 od 8.9.2022. (ius-info, sudska praksa, pristup 29. 3. 2023.)
20. Sentenca – sudska odluka Visokog trgovačkog suda RH, poslovni broj Pž 183/2018-2 od 4.9.2020. (ius-info, sudska praksa, pristup 13. 2. 2023.)

Doktorski, diplomski i završni radovi

21. Vičević, M.: *Komparativna analiza participativnih arhiva zajednice: Topoteka Međimurje i Facebook stranica „Međimurke i Međimurci“*, diplomski rad, Filozofski fakultet, Zagreb, 2021.
22. Dimovska, S.: *Trajanje autorskog i srodnih prava*, diplomski rad, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2015.
23. Jadrešin, M.: *Visokoškolsko izdavaštvo: Etički vidovi autorskog prava*, doktorski rad, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2016.
24. Lelas, V.: *E-knjige i e-časopisi u otvorenom pristupu*, diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2022.

Internet izvori

25. DZIV: O intelektualnom vlasništvu, URL: <https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/o-intelektualnom-vlasnistvu/> (pristup 4. 2. 2023.)

26. <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (pristup 7. 3. 2023.)
27. Autorsko pravo. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod *Miroslav Krleža*, 2021., <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=4771> (pristup 4. 2. 2023.)
28. <https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/> (pristup 4. 2. 2023.)
29. Autorsko djelo, <https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/autorsko-djelo/> (pristup 29. 3. 2023.)
30. <http://www.atori.hr/autorsko-pravo/trajanje-i-sadrzaj-autorskog-prava/> (pristup 14. 3. 2023.)
31. <https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/najcesca-pitanja/> (pristup 14. 3. 2023.)
32. Autorsko pravo. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod *Miroslav Krleža*, 2021., <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=4771> (pristup 4. 2. 2023.)
33. <https://www.dziv.hr/hr/o-zavodu/dziv/povijest/> (pristup 4. 2. 2023.)
34. Što je Državni zavod za intelektualno vlasništvo?, <https://www.dziv.hr/hr/o-zavodu/dziv/> (pristup 29. 3. 2023.)
35. Autorsko pravo u Republici Hrvatskoj, https://dziv.hr/files/File/zastita/AP_brosura.pdf (pristup 29. 3. 2023.)
36. CARNet CERT-a i LS&S-a: Upravljanje digitalnim pravima (DRM) CCERT-PUBDOC-2007-10-207, <https://www.cis.hr/www.edicija/LinkedDocuments/CCERT-PUBDOC-2007-10-207.pdf> (pristup 6. 3. 2023.)
37. CARNet CERT-a i LS&S-a: Upravljanje digitalnim pravima (DRM) CCERT-PUBDOC-2007-10-207, <https://www.cis.hr/www.edicija/LinkedDocuments/CCERT-PUBDOC-2007-10-207.pdf> (pristup 6. 3. 2023.)
38. Creative Commons: O licencama, <https://creativecommons.org/licenses/?lang=hr> (pristup 6. 3. 2023.)
39. Prašinu su dizali GDPR i autorska prava, no mnoge su važne odluke prošle ispod radara: Povukli smo crtu ispod pet godina, <https://www.tportal.hr/eu-izbori-2019/clanak/prasinu-su-dizali-gdpr-i-autorska-prava-no-mnoge-su-vazne-odluke-prosle-ispod-radara-povukli-smo-crtu-ispod-pet-godina-specijal-65-foto-20190516> (pristup 25. 3. 2023.)
40. Piratski zajednički europski izborni program 2019., <https://wiki.ppeu.net/doku.php?id=programme:ceep2019> (pristup 25. 3. 2023.)
41. Intelektualno vlasništvo u eri umjetne inteligencije, <https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/54201> (pristup 26. 3. 2023.)
42. Intelektualno vlasništvo u eri umjetne inteligencije, <https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/54201> (pristup 26. 3. 2023.)
43. I umjetna inteligencija ima autorska prava, <https://dznep.hr/i-umjetna-inteligencija-ima-autorska-prava/> (pristup 26. 3. 2023.)

44. Umjetna inteligencija izgubila je bitku oko autorskih prava, ne nužno i rat, <https://dznep.hr/umjetna-inteligencija-izgubila-je-bitku-oko-autorskih-prava-ne-nuzno-i-rat/> (pristup 26. 3. 2023.)
45. Umjetnici podigli tužbe zbog umjetne inteligencije. „Umjetnost je mrtva“, https://www.index.hr/vijesti/clanak/umjetnici-na-sudu-zbog-umjetne-inteligencije-koja-kopira-njihove-stilove/2449853.aspx?index_ref=naslovnica_vijesti_teme_i_komentari_d (pristup 29. 3. 2023.)
46. Skidate li serije i filmove s interneta? Prijete vam vrlo visoke kazne, <https://n1info.hr/tehnologija/skidate-li-serije-i-filmove-s-interneta-prijete-vam-vrlo-visoke-kazne/> (pristup 6. 3. 2023.)
47. <https://www.ghacks.net/2017/09/22/inconvenient-eu-piracy-study-kept-hidden-for-years/> (pristup 7. 3. 2023.)
48. Praćenje i analiza društvenih mreža u vezi s povredom prava intelektualnog vlasništva, https://euipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/observatory/documents/reports/2021_Monitoring_and_analysing_social_media_in_relation_to_IPR_Infringement_Report/2021_Monitoring_and_analysing_social_media_in_relation_to_IP_infringement_ExSum_hr.pdf (pristup 12. 3. 2023.)
49. <https://hr-hr.facebook.com/legal/terms> (pristup 12. 3. 2023.)
50. https://www.facebook.com/help/1020633957973118?helpref=about_content (pristup 12. 3. 2023.)
51. <https://help.instagram.com/620154495870484> (pristup 12. 3. 2023.)
52. FAQs on copyright for teachers, <https://euipo.europa.eu/ohimportal/hr/web/observatory/faq-teachers-hr#1> (pristup 22. 3. 2023.)
53. <https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/najcesca-pitanja/> (pristup 22. 3. 2023.)
54. Jesu li ispiti intelektualno vlasništvo nastavnika i smije li se snimati predavanje? Evo što o tome kaže nadležni državni zavod, 2. 1. 2023., <https://www.srednja.hr/zbornica/jesu-li-ispiti-intelektualno-vlasnistvo-nastavnika-i-smije-li-se-snimati-predavanje-evo-sto-o-tome-kaze-nadlezni-drzavni-zavod/> (pristup 22. 3. 2023.)
55. <https://www.otvorena-znanost.hr/otvoreni-pristup/> (pristup 25. 3. 2023.)